

A tartalomból:

Dr. Roth Emil: Új zsidóság felé — Grünvald Fülöp: Marczali Henrik síremlékének felavatása — Pap Károly: Vihar Támánban (novella) — Sass Irén: Iró, irodalom, ifjúság — Martin Buber: Száz chászid történet — Dr. Herskovits Fábián: Zsidó fejek — Balázs Miksa: Halhatatlanság (vers) — Kecskeméti Mária: Valami jelt adj! (vers) — Komlós Aladár: Magyar zsidó nagyságok I. Kármán Mór (1843—1915) — Dr. Silberstein Adolf: Hódmezővásárhelyi zsidók (dr. Kecskeméti Ármín könyvismertetése) — Dr. Scheiber Sándor: Zsidó küldöttség Mátyás és Beatrix esküvőjén — Mezey Béla: A cserbenhagyott menyasszony — Új könyvek — Krónika és Szemle — Kilenc illusztráció.

**ALULT
ÉS JÖVŐ**

ZSIDÓ LAP

SZERKESZTI ÉS KIADJA

DR. PATAI JOZSEF

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA

BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 11

Felelős szerkesztő és kiadó:
DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik minden hó
tizenötödikén

Telefonszám:
111-901

Kiadóhivatali igazgató:
VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 30 pengő.

SIRKÖVEK

Farkasréten, Margittánál

XII, Sasadi-út 177. 59-es végállomás, a farkasréti zsidótemető mellett. T.: 457-159

VISÓ MÁRKNÉ HÖLGYFODRÁSZ ÉS PARÓKAKÉSZÍTŐ

Speciális hajmunkák. Tartós hullám. Hajfestés szakszerűen. Budapest, Károly-körút 25, félemelet. (Király-utca sarok.) T.: 330-693.

BETEGTOLÓ ÉS ÖNHAJTÁSÚ KOCSIK, „DAC” GYERMEKKOCSIK nagy választékban

SIESTA Löwy Imre

járműraktára. Budapest, VII. kerület, Damjanich-utca 49. T.: 420-656. Betegtolókocsi kölcsönzés. Kérjen díjtalan prospektust

LÁNC ÁGY FOTELÁGY RECAMIER

PODMANICZKY-U. 19

Használt férfi, női ruhát, fehérneműt, cipőt, szőnyeget, hagyatékot, egész háztartást, zálogtárgyat és mindent veszek.

NUTOVITS

VIII., Népszínház-u. 26
Telefonszám: 340-967
VIDÉKRE IS MEGYEK

KARMEL

ארתה כשר

PENZIO

Budapesten
Andrássy-út
43. sz. alatt

TELEFON:
225-434, 225-664

Villamos és autobusz összeköttetés a város minden részébe. Elsőrendű családi penzió a város központjában, teljesen újonnan berendezve. Legnagyobb kényelem, modernül berendezett, szépfekvésű szobák folyó vízzel. Fürdőszobák. Bőséges és elismerten kitűnő konyha. Kivánatra diétikus ellátás. Figyelmes kiszolgálás. Abszolút tisztaság. Olcsó árak, hideg- és melegvíz. Referenciát a budapesti orth. rabbiság ad. Szobák napokra is igénybe vehetők. ELŐZETES SZOBAFOGLALÁS. Szíveskedjék nagybecsű látogatásával bennünket megtisztelni.

HIRDESSEN A MULT ÉS JÖVŐBEN

Hajszálak

végleges kiirtása villannyal. Szép ségápolás. Szemölcsirtás. Quarz. POLLÁK SAROLTA kozmetikai intézete, Andrássy-út 32, I. em. Cégem specialitásai (házi-kezelésre): „Miracle” szőrtelenítő-szer vagy „Miracle” szőkítő-kenőcs. „Miracle” krém, szappan, puder, rouge, a kozmetika vívmánya. Kérjen prospektust! TANÍTVÁNYKIKÉPZÉS!

BARBIEN

KÉSNÉLKÜLI BOROTVÁLÓPOR

MINDENKIT MEGHÓDÍT.
Kérjen árajánlatot! BARBIEN
VEGYIPAR, Budapest, VI.,
Király-u. 30. Tel.: 426-210.

MULT ÉS JÖVŐ

SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF

ZSIDÓ LAP

XXXIII. ÉVF. 1943. JÚLIUS

DR. ROTH EMIL: ÚJ ZSIDÓSÁG FELE

Nevelésünknek egyik sarkalatos hibáját kell kijavítanunk, ha azt akarjuk, hogy a zsidó ember mindenképpen megértse, miért történik mindaz vele, ami az életben éri. Ez a hiba pedig a túlzott individualista nevelés. Még vallásos munkánkban is sokszor megfélemlítettünk róla, hogy nemcsak az egyénnek Istenhez való kapcsolatát kell tanítanunk, hanem azt is, hogy mi egy élő közösség tagjai vagyunk. A zsidó közösségi érzés és a vallásos hit csak egymást kiegészítve adhatják meg nekünk a szükséges lelki erőt. Mert a velünk történő események súlya alatt sokszor kérdezzük: miért? És ha már a sok földi miértre teljes felelet adni nem is tudunk, némi magyarázatot adhatunk, ha rámutatunk zsidó voltunkra. Tudni akarod, miért történt ez veled? Mert zsidó vagy! Ezt azonban nem elég a szenvedések idejében megmondani, hanem már jóval előbb gondolkodásunk alapjává kell tennünk. Valamikor azt gondoltuk, hogy a zsidó nevelés kizárólagos alapja az Egy-Isten-hit és az erkölcs. Tartalmi szempontból fedi is ez teljesen az igazságot. És mégsem helyes. Mert az életben nemcsak olyan hajók lehetségesek, amelyek bennünket mint egyéneket érnek, hanem olyanokkal is találkozunk, amelyeket csak azért kell vállalnunk, mert zsidók vagyunk. A neológia helyesen hámozta ki szellemi hagyományaink tartalmát, amikor a *Sömé Jiszráél*-t és a „szeresd felebarátod” mondatot tette meg jelszavává. És most mégis megdöbbenve látjuk, hogy az a művelt zsidó társadalom, amely az Isten-hitet elfogadja, a humanizmust gyakorolja, oly könnyen szakad el tőlünk, züllik szét. Valahol hibának kell lenni. Azt szoktuk mondani, hogy, aki elhagy bennünket, az elveti a *Sömé Jiszráél*-t, vagy erkölcsileg gyenge egyén. Ez igaz, de miért jut el oda mégis oly sok ember, hogy megrendülhessen legszentebb érzéseiben? Mert elhanyagoltuk nevelésünknek egyik fontos alapját: zsidó vagyok, egy népnek, egy családi közösségnek tagja. Nemcsak elméleti tanok összessége a zsidóság, hanem egy néha haldokló, néha megerősödő sorsközösség. Ma például nem azt kérdezik a zsidó embertől, mint a hitviták idején a középkorban, hogy hajlandó-e vallását megváltoztatni, vagy sem, hanem kérdezetlenül nehezedik rá népünk történelmi sorsa. Helyes tehát, ha a neológia kitart az univerzális tartalmak hangsúlyozása mellett, de be kell vonnia munkájába a népi, vagy ha úgy tesszük közösségi, történelmi nevelés szempontjait is. Sőt, ha valaki komolyan akarja a zsidó vallás fennmaradását, akkor mind nagyobb súlyt kell vetnie a történelmi tudatra alapozott népi nevelésre. Egyébként nem fogja érezni a zsidó ember, hogy ő a mult folytatója és egy ősi történelmet visz tovább; ellenkezőleg biztosra lehet venni, hogy fel fog

lázadni vallásunk kifejező formái ellen: miért tartsak én peszáchot, sátoros ünnepet, tisá böávot, mi közöm nekem ezekhez a régi népi-vallási emlékekhez? Említsük meg azt is, hogy ma távolról sincs olyan ereje a vallásosságnak, mint akár csak száz évvel ezelőtt volt. Reméljük, mindez csak átmeneti, de mégis megvan. Mi lesz hát azokkal a városi tömegekkel, amelyek lassanként eltávolodtak a vallási gyakorlattól? Megelégedhetünk vele, hogy csak a *Sömé Jiszráél*-t és a „szeresd felebarátod”-ot követeljük tőlük? Vajjon nem kell-e attól tartanunk, hogy egyszer azt mondják: mindezt más felekezet körében is megtarthatjuk? Ha elhallgatjuk, hogy a zsidóságot nemcsak tartalmi különbségek emelik ki, előkészítjük lelkükben egy páratlan méretű bomlási folyamatnak megindulását. A zsidó társadalmunk szétesése pedig olyan kísérő jelenségekkel járhat együtt, amelyek nem kívánatosak sem nekünk, sem másoknak, sem a velük való békés együttélésünknek.

Az igazság megkívánja, hogy megmondjuk: nemcsak zsidó sajtóság volt a túlzott individualizmus. Hosszú, talán több évszázados folyamat érlelődött meg a mult század végén a politikai és gazdasági liberálizmus korában. Megvolt ennek a maga jellegzetes államideálja, társadalomszemlélete és gazdasági berendezkedése. Most visszafelé nézve, jól láthatjuk, hogy az írók és a gondolkodók, mint az idők fordulásának érzékeny hőmérői már jóelőre érezték a közösségi erőknél: a népiségnek és a szociális gondolkodásnak megizmosodását. Olvassuk el ma a legeurópaibb magyar koponyák írásait, vagy figyeljük meg bármely nép belső fejlődését, nem ötlük-e szemünkbe az a nagy különbség, ami elválasztja őket az előző nemzedéktől, pl. az 1914 előtti magatartástól? Csak mi zsidók ne vennénk észre, hogy minden nép erősíti az egyének közötti kapcsolatot? Vajjon valami öngyilkos bénaság tart bennünket fogva és ezért nem vesszük észre, hogy a zsidóság, amely némelyek szerint mindig a haladó gondolkodás élén járt, az a maga portáján: vallási nevelésében, gondolkodásában, sajtójában, vezetőinek megnyilvánulásában olyan stílust használ, amely fölött eljárt az idő? Két vezető gondolata van korunknak: a népiség és a szociális eszme. Végeredményben mindkettő vissza akarja billenteni a századfordulónak azt az egyoldalúságát, amely túlnagy szabadságot biztosított az egyénnek a nemzet és a társadalom hátrányára. Mindenképpen biztosra vehető, hogy a népiségnek egy bizonyos tisztultabb szellemi formája lesz a jövő Európa egyik irányadója. A háború és a vele járó belső feszültségek a világ minden népében felkeltették a természetes közösségi tudatot. Ézelmi és gazdasági kötöttségek korára kell számítanunk.

MARZALI HENRIK SÍREMLÉKÉNEK FELAVATÁSA

Az árvaságnak és az elhagyatottságnak soha nem látott mértéke fog tehát rászakadni a zsidóra, ha nem neveljük őt bele természetes közösségébe és nem kapcsoljuk hozzá a most feltámadt sorsközösséghez a régi teljes zsidó valóságát. A közösségi erők korszakában mind a lélek, mind pedig a kenyér szempontjából döntő lehet az egyénre, hogy egynek érzi-e magát zsidóságával.

A magyar zsidóság nem rendezkedhetik be arra a szellemi önállóságra, hogy csak a saját körében és csak az utolsó században születettek lehetnek irányítói; és ami zsidó érték térben vagy időben ezen túl van, az nem az ő ügye. Tragikus volna ránk, ha nem tanultuk volna meg és nem adnánk tovább gyermekeinknek a nagy élményt: csak egyetlen zsidóság van és ennek az örök Izraelnek vagyok a tagja, azonos múlttal és azonos jövővel.

A vallási hagyományokhoz való visszatérés is legkönnyebben a közös Izrael-sors élményeiből indulhat ki. Egy nép nevelésének kiindulási pontjával ugyanis olyan érzést kell választanunk, amely lehetőleg mindenkiben megvan: ez ma a sorsközösség. Ha sikerül ezt tudatosítanunk, és szellemi tartalommal tudjuk megtölteni az egyén zsidó voltát, akkor könnyebben lesz hajlamos a vallási törvények, tehát a zsidó élet-stílus vállalására. Sokan lettek volna ugyanis hajlandók vállalni vallásunk eszmei tartalmát, de túl „zsidós-nak“ találták ritusunkat, ünnepeinket. A neológia betegségét csak részben magyarázza meg az elmúlt korszak általános vallási lanyhasága, fokozatos gyengülésünknek oka az a nagy tömeg, amely nem volt eléggé zsidó ahhoz, hogy ezeket a valóban nagyon is „zsidós“ cselekedeteket magáénak érezhette volna. A zsidóság fenntartásához, a tapasztalat szerint, nem elegendő az egyének elvont hite, történelmi értelemben is zsidónak kell lennünk. Ha fenn akarjuk tartani a *Sömá Jisráél*-t vállaló „felekezetet“, akkor olyan népi tudatot kell adnunk, hogy senki ne érezze ritusunkat olyan idegennek, mintha valami bizarr ázsiai népviseletet akarnánk rácröszokolni. A zsidóságnak csak eszmei tartalma univerzális. törvényeinknek rendszere népi jellegű. Aki ezt nem veszi tudomásul, az lehet kitűnő szervező, pénzgyűjtő, népszónok vagy ujságíró, csak éppen nem a vallásért és a történelmi Izraelért aggódó felelős zsidó, az előkészíti, hogy rohamosan gyarapodjanak közöttünk a renegátok és majd lelkiismeretfurdalás közben hallgathatja a mősümmádok fogadkozását: én szívemben jó zsidó vagyok, én most is az vagyok, aki voltam, hiszek Istenben, segíték a szegény zsidókon.

Mi természetesen nem követhetjük el azt a hibát, hogy a másik szélsőségbe csapjunk át és a néppel szemben alábecsüljük az egyén jelentőségét. Ha ezt tennénk, ellentétbe kerülnénk a prófétákkal, akik először hangoztatták az egyéni felelősséget és elsőnek mutattak rá a nemzeti vallás mellett az egyéni vallásosságra. Ellentétbe kerülnénk a Talmuddal is, mert ez többek között ilyeneket tanít: aki egy embert megment a haláltól, olyan, mintha egy egész világot mentett volna meg; aki felebarátját nyilvánosan megszégyeníti, olyan, mintha gyilkolt volna; az életveszélyben forogónak megmentése előbbrevaló minden vallási előírásnál.

Az *Izrael* szó történelmi jelentése szerint magában foglalja az egész zsidóságot, az élőket, holtakat és a még születendőket. Minden egyénnek van külön célja és harca, életének külön értelme. Létének teljes értelmét a zsidó ember azonban csak az Izrael-fogalom maradéktalan vállalásában találhatja meg. Mert van egy nagy közös cél, együttes feladat is: a megváltás, az Isten-országa. Aki egynek érzi magát zsidóságával, soha sincs egyedül. Az élettel való birkózása nem valami sötétben való reménytelen tusakodás, hanem folytatása valaminek, ami előtte volt és utána is örökké lesz. Születése nem kezdet és halála nem a teljes vég.

Három éve, Tamuz böjtnapján, temettük *Marczali* Henriket, a nyolcvannégyéves nagy historikust, ki a budapesti egyetemen a magyar történelem tanára volt 1920-ig. Most, június 23-án, avatták fel sírkövét. Jellemző, hogy az oly anyagiasságnak hirdett zsidóság legjobbjai, akik a liberális korszakban legmagasabbra emelkedtek a politikai és szellemi életben — *Horn* Edétől *Marczali* Henrikig — szegényes viszonyok közt haltak meg, temetésükről, síremlékükről a közösségnek kellett gondoskodnia. *Marczali* barátai, tisztelői, a Hitközség, a Chevra és az IMIT vezetősége méltatlannak tartották, hogy továbbra is jeltelen legyen a zsidóság e nagy fiának sírja.

Az avatási ünnepélyt kulturális életünk eseményévé tette az ott megjelent közönség: a magyar tudományos és irodalmi élet sok kimagasló alakja és a zsidó közületek vezetői, továbbá az, hogy *Szekfü* Gyula, az elhunyt professzor tanítványa, a mai magyar történetírás legnagyobb tekintélye, mondott emlékbeszédnek beillő méltatást. A tanítvány kegyeletével, de egyúttal azzal a tiszteletével az igazságnak, melyre éppen *Marczali* tanította tanítványait, idézte fel *Szekfü* az elhunyt nagy történetíró alakját és megjelölte helyét a magyar történetírás fejlődésében. „Az igazság eszméjéhez való ragaszkodás volt — mondta — egyéniségének legszembevethetőbb vonása.“ „Ónala jelent meg először — II. József koráról írt háromkötetes művében — az, amit ma kultúrtörténeti vagy akár szellemtörténeti irányúnak szoktak nevezni.“ „Munkája a magyar történeti irodalomban új korszakot nyitott. Pozitív levéltári kutatás, az erős kritika és a történeti élet sokszínű vizsgálatának szintézisében volt az úttörő hazánkban.“ *Szekfü* méltatása abban kulminált: — Nemcsak magyar, hanem európai viszonylatban is rendkívül nagy történettudós, nagy történetírói tehetség volt. Mint úttörőnek — természetesen — sok támadásban volt része... Gyerekesnek mondja *Szekfü* azt a kérdést: — Magyar történetírónak tekinthető-e *Marczali*? Ő, aki egész történetírói munkásságában mást, mint magyar szempontot nem ismert! Ősei rabbik voltak. *Marczali* magyarnak született, asszimilációra nem volt szüksége. Mint igaz magyar, *Gyulai* Pál baráti köréhez tartozott; és ez a legjobb magyarokat egyesítette. *Szekfü* befejező szavaiban kijelenti: — Tanítványai és a *Magyar Tudományos Akadémia* ismerik *Marczali* munkáinak értékét és az olyan élet értékét, amely ilyen munkákkal ajándékozta meg a magyar tudományt és szellemi életet. Ezeknek nem árthat, hogy miként gondolkoznak róluk a történelemnek változó, továbbcsodródó, még be nem fejezett életű emberei.

Miután *Szekfü* letette a sírra a *Magyar Tudományos Akadémia* és a volt tanítványok koszorúit, *Tóth* Zoltán egyetemi tanár, a szűkebb baráti kör nevében beszélt meghatározó szövegben *Marczali* emberi egyéniségéről.

Lassan kiürül a temető; mély benyomásokkal távoznak a sírkertből. Az egykori tanítványban — aki mindig oly csodálattal tekintett fel mesterére és büszke volt annak zsidó voltára — feltámad a kérdés: miért nem beszélhetett *Szekfü* Gyula, a *Pázmány Péter Egyetem* bölcsészeti karának ezévi dékánja, az *Egyetem* nevében is? Annak az egyetemnek a nevében, amelynek *Marczali* Henrik több mint négy évtizeden át tanára volt. 1878-ban, mint huszonnégy éves ember, magántanár; és 1895-ben, a recepció évében, nevezik ki rendes tanárnak. De már 1887 óta vezeti *Salamon* Ferenc irányítása mellett az egyetem történelmi szemináriumát, módszeres kutató munkára nevel ott egy egész nemzedéket. De ennél fájóbb érzés, hogy *Marczali* vérbeli lezármazottjai között nincsen már zsidó.

Theodor *Lessing* pesszimiztikus megállapítására kell gondolnunk: *Marczali* Henrik is egyike lett volna vajjon azoknak, akikről azt mondja a zsidó mártír-filozófus: *Sie waren vielleicht nur ein phosphoreszierender Glanz des zerfallenen Volksleibs, sie waren nur das Flammenspiel eines kurzaufluchtenden europäischen Lichttages, darin unser Adel sich verbrannte...* Grünvald Fülöp

PAP KÁROLY: VIHAR TÁMÁNBAN

Eztán valahányszor Láél megette öccse ételének felét. Mikáél munka után esténként így jött hozzá:

— Erősödik-e már az emlékezeted?

Láél azonban csak panaszkodott. Úgylátszik még többet kellene ennie, akkor hamarabb jutna eszébe az az imádság.

Mikáél erre nap-nap után többet adott neki az ételéből, végül az egészset odaadta, úgy hogy az éhségtől nemsokára elszédült s behullott a sárba, ahol éppen dolgoztak.

Mikor aztán, atyja faggatására, elmondotta alkuját Láállal, Jóséh Áhelt hívta:

— Kérlek, nagytisztességű, szólj most már legalább egy kedves szót a gyermekhez! Lásd, egészen halálosan éhezett miattad!

Áhel komoran s kelletlenül lépett Mikáélhoz:

— Nem miattam éhezett, — mondotta — hanem tompaszerűsége miatt, mikor hitt Láállnak, ennek a falánknak.

Többet nem szólt, de estefelé, mikor Mikáél hozzá heveredett, nem tiltotta el őt magától, mint máskor, s hagyta, hogy hadd beszéljen. Az pedig így szólt:

— Ha megengednéd, nagytisztességű atyám, én mégis próbálnék még valamit azzal a halálangyallal, én semmitől sem félek, mert, mint tudod, engem álomban nemzettek, s az éhséget, amit kiálltam, csöppet sem sajnálom. Azóta kérdeztem atyámat is, mit lehetne tenni a te dolгодban, de ő csak annyit mondott: meg kell ezt várni, s igyekezzek csak udvarolni neked, ennél többet nem lehet tenni minálunk. De te, aki idősebb vagy mindnyájunknál, talán mégis tudsz valamit, amiben segítségedre lehetnék.

— Mit tudsz te a halálról? — kérdezte ekkor Áhel. — Láttál már halottat?

— Láttam egyet, Sethemált, akit én is segítettem befatazni a sírbarlangba.

— S nem félnél úgy feküdni, mint az a Sethemál?

— Nem — felelte Mikáél —, nem félnék én úgy feküdni, mert ha Jahve megengedte, hogy engem álomban nemzzenek, úgy bizonyára szívesen néz rám akkor is majd, ha úgy fekszem, mint az a Sethemál.

Áhel lassan bólogatva soká fürkészte Mikáélt, majd minthogy a sár belülről újra kínozni kezdte, hevesen megmegrázkódott. Aztán, miután hosszasan maga elé merengett, remegő, sovány lábszárait kezdte nézegetni. Akkor közelébb hívta magához Mikáélt s egészen halkán, minduntalan el-elgondolkozva, meg-megakadva beszélt neki arról, mikor még Sziriában volt rabszolga. Abban az időben hallott Bál-Usról, akit Támánban a Szétszórónak, vagyis közönségesen a Viharnak neveznek. Az ő gyermekei a különféle szelek. Ez a Bál-Us, úgy mondták Sziriában, gyakorta elfogad emberáldozatokat is, s ha valaki odaadja magát neki atyjáért vagy nagyatyjáért, vagy valamiféle rokonáért, úgy ő megparancsolja a szeleknek, hogy a halál angyalát tartsák fel útjában, s azok ezt egy időre meg is tehetik, aszerint, hogy ki az, aki odaadta magát a másik helyett. Ha egy király adta oda magát, akkor igen hosszú időre, — itt elhallgatott Áhel s megint csak lábait nézegette; Mikáél azonban sürgette:

— S vajjon mennyi időre tartaná fel a halál angyalát az a Bál-Us, ha egy álomban nemzett adná oda magát az ő nagyatyja helyett?

Áhel mintha várta volna ezt a kérdést, ámde mégis soká hallgatott utána.

— Mért hallgatsz? — kérdezte tőle Mikáél. — Talán semmit sem ér egy álomban-nemzett?

— Ej — mondotta Áhel —, nem szabad ilyesmit tenni minálunk itten, Galileában, mert Jahve is más és Bál-Us is más.

— Miért? — kérdezte Mikáél. — Úgy sem marad több Bál-Usnak, csak amennyit majd meghagy neki Jahve, aki legfelül van s egyetlen és örök. S ha ő, Jahve, engem álomban cserzett ki a világra, nem fogja ő ezt megtagadni...

Áhel igen sokáig nem felelt. Már úgy tett, mintha aludna, csak mikor látta a holdfényben, hogy Mikáél még mindig nyitott szemmel töpreng, szólt újra:

— Jó lesz, ha nem lesz hiábavaló. Csak aztán hallgatnunk kell szülőid előtt, s mások előtt is. Az ilyesminek titokban kell történnie, mert az emberek sokfélekép gondolkodnak...

Mikáél ígérete váratlan reménnyel erősítette Áhelt. Megint jobban bírta a munkát, a sár lelke, mint mondani szokás, nem gyötörte annyira, s töprengve várta a legközelebbi vihart, amikor majd Mikáél oda fogja adni magát érte.

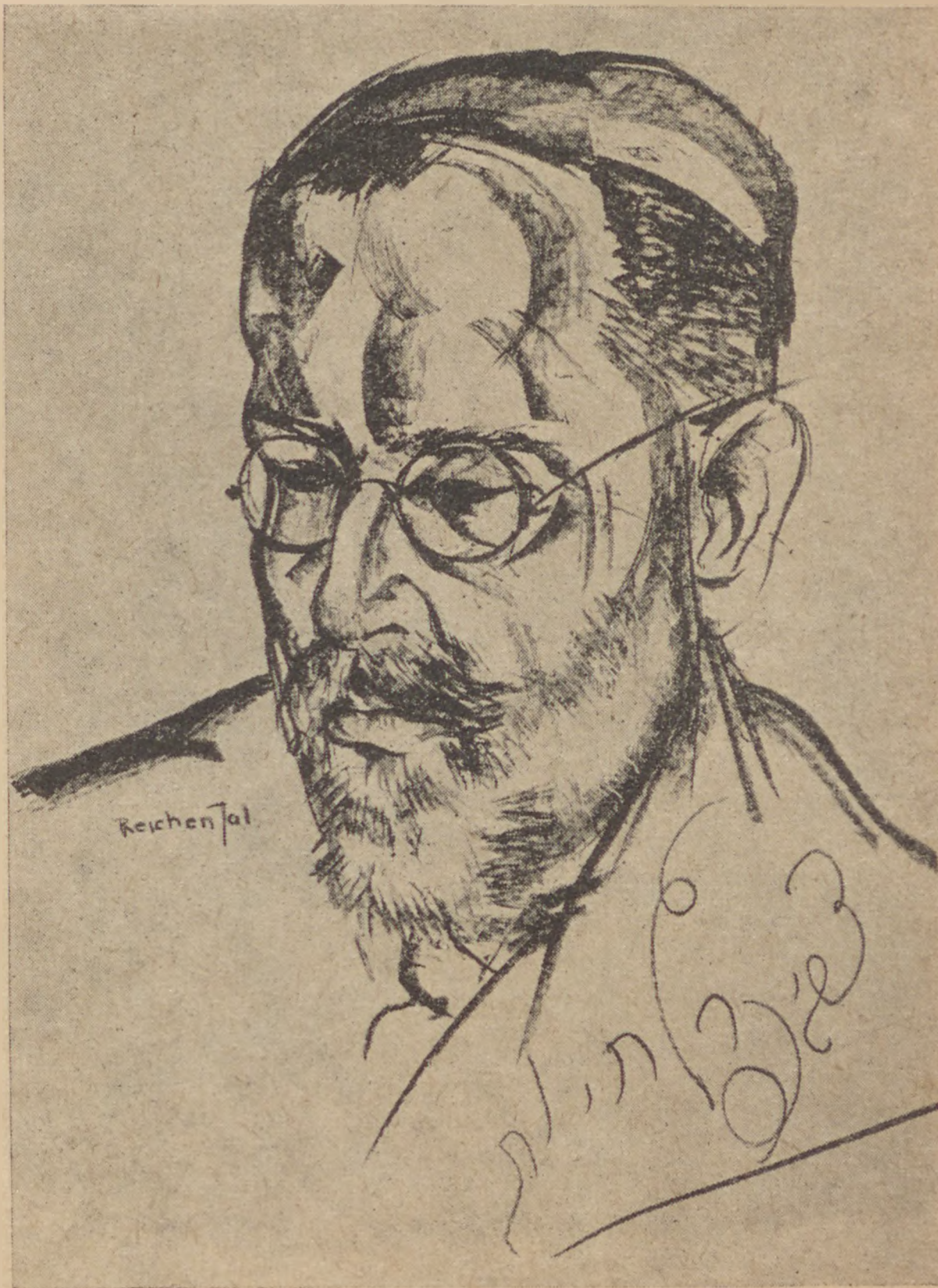
Minden este figyelmesen nézte az ég alját, vajjon piroslík-e már úgy mint vihar előtt szokott, reggelenként meg a gyermeket fürkészte erősen, vajjon nem bánta-e meg ígéretét, hogy úgy feküdjön, mint az a Sethemál. S valahányszor elgondolkozva látta Mikáélt, meg-megijedt, hogy a gyermek bizonyára ígéretén tünődik. S hogy elterelje őt gondolataitól, maga mellé ültette:

— Miféle beszédeketsz szeretsz leginkább? — kérdezte tőle. — Beszéljek neked az időről, amely üres szemgödrom előtt volt? Beszéljek neked a felszabadulásunkról? Beszéljek neked szüleidről, vagy azokról a régi, illedelmes unokákról talán? Midőn még erős voltam s nem törődtem, hogy mennyi a falat, mily kemény a sár s mily szél füttyül a tetőn?

Mikáél leginkább arról szeretett hallani, hogy s mint volt, amikor őt álomban nemzették. Igen sokat gondolkodik erről, mondotta nagyatyjának s fel-felkiáltott:

— Ez az én szerencsém! Igen! Mert habár gyakorta látom ígéretem óta Sethemál arcát, csöppet sem bánt engem. Szüleim úgy álmodtak engem, azért oly könnyű körülöttem minden s én is könnyű leszek annak a viharoknak!

Ebben az időben Barkisin, a fazekas, új viskót építtetett magának. Nehezen alkudott meg Jóséhval. — Azt aka-

Reichenfal Ferenc: C. P. Chajes

rom — mondotta —, hogy a viharért is kezeskedj egész addig, míg át nem vettem s be nem szenteltetem házamat.

— Bocsáss meg — felelte Jóséh —, nem vagyok én testvérségben azzal a Szétszóróval, vagyis a Viharral, nem lehetek benne biztos, hogy jön, mily erővel s mikor jön. Tisztátlan sem vagyok, aki áldozhat a Szétszórónak, mint a sziriaiak teszik, te sem vagy az, én sem, mert hisz körülmetéltek vagyunk. Kérlek tehát, hagyd ki őt az alkuból.

Barkisin azonban nem akarta kihagyni az alkuból a vihar rontásait.

— Inkább fogadok egy samariait — mondotta —, azok áldoznak a Szétszórónak.

Joséh megragadta Barkisin köpenyét:

— Csak nem teszed ezt? Egy tisztátalant fogadnál új házad építéséhez?

— Majd elkülönülnek ők, amíg dolgoznak, — felelte Barkisin, — s ha bevégezték a házamat, kifüstöltetem én a Tisztátalant. Igaz, hogy ez a kiüzetés jónéhány éfa árpába fog kerülni, de én inkább ezt is megteszem, ha nem vállalod a vihar rontásait, mert micsoda kőműves az, aki nem vállalja a vihar rontásait?

Végül is megfelezték egymás közt a Szétszóró rontásait s Jóséhék elkezdtek építeni a viskót.

Ezután már nemcsak Áhel és Mikáél kémleltek a vihar után.

A vihar pedig, vagyis a Szétszóró, mintha megneszelte volna a sok alkut és huzavonát, rájuk lesett s alig végeztek a falakkal, ő felkerekedett Bir-Talol pusztája felől, ahol eddig, mint Galileában mondják, a homokban aludt. Ekkor már Jóséhék a tetőt kezdték kötözni. Forróság sem volt, mintha a Szétszóró meg sem alkudott volna előbb a nappal, az Izzóval, a Sütővel, csak úgy jött hirtelen. Estefelé érkezett meg Támánba. Violaszínűnek látszott az ég és Jóséh, aki már sok vihart látott, sokféle alkut megért az Izzó és a Szétszóró közt, gyanut fogott. Kérte Barkisint:

— Ne akard, hogy még tovább dolgozzunk, itt lesz nemsokára a Szétszóró. Azért engedd meg, hogy megterhel-

jük nagy kövekkel, amit idáig elkészítettünk s aztán hadó húzódjunk be oduinkba.

Barkisin azonban bízatta Jóséht:

— Amíg nem érzitek a szagát, csak dolgozzatok!

Ámde alig cipelték fel Jóséhék a megterhelésre szolgáló köveket, midőn máris ágaskodni kezdett orruk a vihar fojtó, forró szagától.

Csak Mikáél akart még tovább dolgozni.

— Hagyjatok engem kissé — mondotta —, még bevégezem ezt a darabot, amin ülök.

Míg valamennyien szedelőzködni kezdtek, Áhel Mikáélt figyelte. De a hold s a felhők úgy játszottak a fényességgel, hogy szeme úntalan káprázott s nem láthatta Mikáél arcán sem az ígéretet, sem a félelmet. Gondolta, oda megyek hozzá, s ezt mondom: — Ha akarod, még visszadam ígéretedet. — Ekkor azonban a távolból felhorkant a szél, Áhel megrázkódott a félelemtől s most már valamennyien egymást bízattva, kiáltozva siettek lefelé a létrán. S minthogy Mikáél folyvást kiáltozott utánuk, azt hitték a setétben, hogy ő is jön. Csak midőn már lent ültek a falak közt, látták, hogy hiányzik. Akkor Mirjám és Jóséh ki-kibujtak s kiáltoztak:

— Jössz-e már?

Mikáél pedig:

— Jövök én, jövök!

— Jaj! — nyögte Mirjam. — Még elpusztul Barkisin tetője miatt!

A vihar, amely előbb halkan suttogva körüljárta a házat, hogy kilesse lakóit, kitapogassa falait, miután rájött, hogy Jóséh, a kőműves van odabent a családjával, felsivított örömeiben! Ez az a gonosz seprő, az a mindegy-szellem, akinek — mint Joséh mondja — mindegy, hogy magvakat hord-e méhében, vagy köveket! Ha kéri: hasalj végig a fűben és dudorász a fűvön, levelen enyhén, mint a gyerek, ő felfújja magát és seperni megy! Ha pedig azt mondják neki: seperj, ő lehasal a fűben s dudorász. És semmit sem szeret elseperni jobban, mint a kőművest. Mondják: holdog, ha a tetőn, vagy a féligkész munkában csípheti őket s lerázhatja, leseperheti őket munkájukról s nemcsak a kőművest, hanem mindenféle embert! Mindenkire haragszik, aki elzárja előle munkájával a magot, midőn csürt épít, a mustot, ha pincét épít, a barmok magját, midőn őlt emel s az emberek magját, midőn viskót épít.

Utálatos előtte mindenféle építőmesterség, mert miatuk nem szórhatja széjjel a sokféle magot úgy, ahogy szeretné, belé a többi világba szanaszéjjel kergetve. S minthogy utál minden körülkerítettséget, mire sem bosszankodik jobban, mint a körülmetéltekre, akik még tagjaikat is körülkerítik és sohasem áldoznak neki semmit, mindent csak Jahvenak, a körülmetélt Istennek!

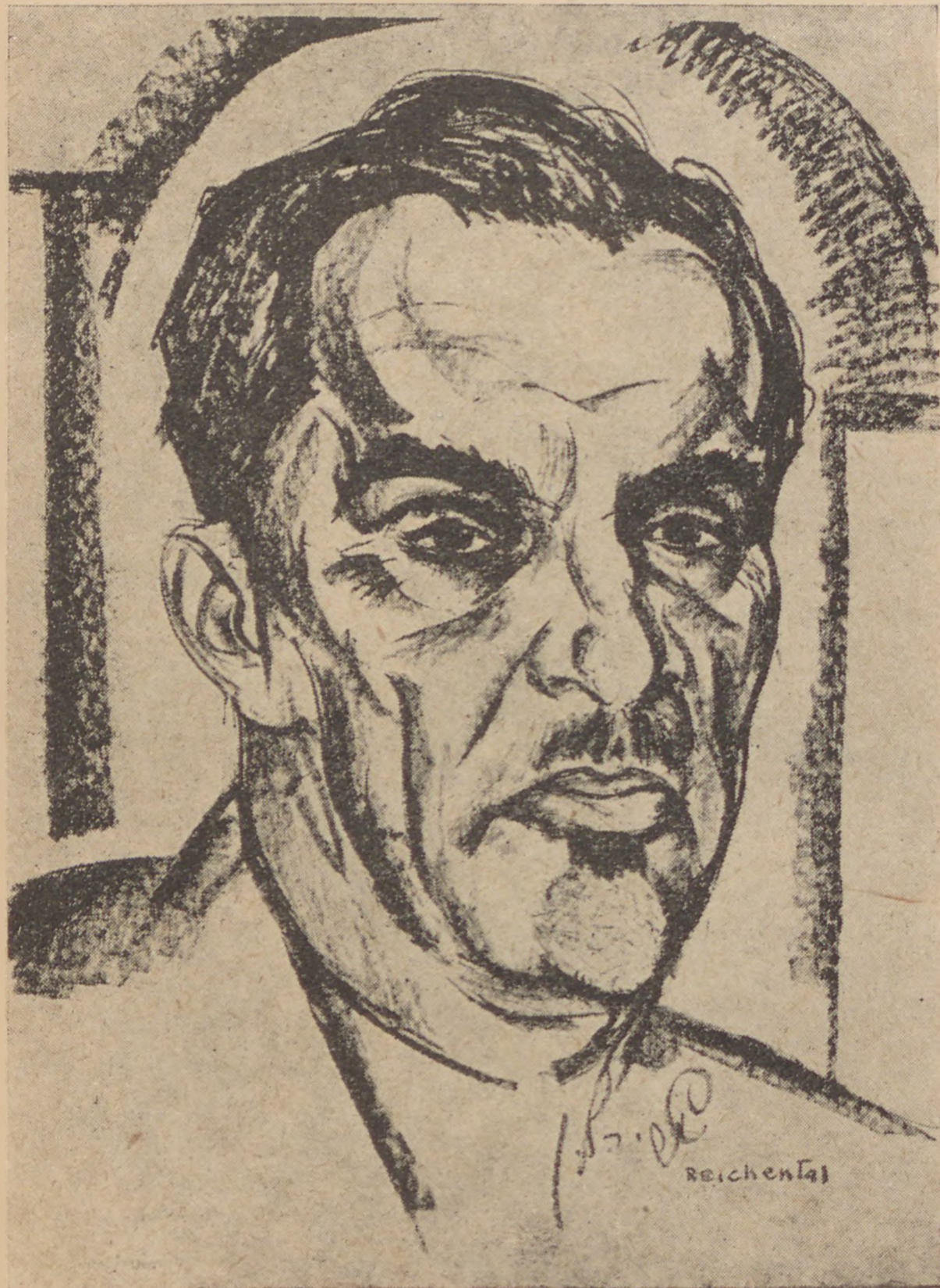
Nosza hát, mindjárt oly erővel rázta meg a körülmetéltek viskóit, hogy azok beleremegtek. Hiába kiáltoztak Mikáél után a szülők, hiába akartak utánamenni, a vihar, mint egy eleven ajtó, nem engedett senkit se ki, se be. Mirjam felsírt, Jóséh a földön ülve, térdei közé ejtette fejét: — Elveszítettük őt, egy darab tető miatt! — sóhajtott, míg Áhel így gondolkodott:

— Elment volna már oda?

Megfélemlelve hallgatták aztán a vihart s minthogy az egyre erősödött, Jóséh őt garasnyi illatos füstöt ígért Jahvenak, ha még megmentené legutolsó szülöttjét. Igaz, hogy ez az öt garas még Barkisinnél van — de te Jahve, ezt ne vedd zokon, vedd úgy, mintha már nálam volna, mintha már az oltáron volna! S számítsd belé azt is, hogy mily sok sarat kellett dagasztanunk ezért a kevés pénzért!

Mirjam pedig kérte urát, hogy az ő fájdalmait is, amellyel Mikáélt szülte, számíttassa fel Jahvenél. S hogy ráösmerjen Jahve Mikáélra, Jóséh leírta őt neki, előbb kívülről, aztán belülről. Mirjam pedig közbe-közbe sűgött neki egy-egy jelet, amiről ura megfeledkezett. Áhelt is kérték, hogy ő is könyörögjön, mert a nagyatya könyörgése súlyosabb.

(Folytatjuk)

Reichental Ferenc: Shemarjahu Levin

SASS IRÉN: ÍRÓ, IRODALOM, IFJÚSÁG

Engedje meg az olvasó, hogy előljáróban két, hozzám intézett levélből idézzek néhány sort. Hogy nem kérdésből kérem, az alábbiakból minden kétséget kizáróan ki fog derülni.

„17 éves diáklány“, egyik cikkemmel kapcsolatban, a következőket közli velem: „Nem érdekel a zsidó irodalom, mert nem tudok vallásos lenni. Minden vallási irodalom csak elválasztja egymástól az embereket, pedig a modern kor követelménye azt követeli, hogy az irodalom összekösse az ellentétes áramlatokat. Az Ön cikke nagyon érdekes volt és bár nem akarok Palesztinába menni, mert nem vagyok cionista, azt látom belőle, hogy a zsidó történelmet lehet világtörténelmi nézőpontról is nézni és érdekesen megírni.“

A Rabbiszeminárium egyik hallgatója pedig ezt írja: „Legutóbbi cikkei itt, az intelligens ifjúság — férfiak, nők, vegyesen — körében, olyan feltűnést és olyan lelkes együttérzést váltottak ki, hogy én azt még zsidó cikkeknel nem tapasztaltam. Ebből lehet látni, hogy a zsidó ifjúság érdeklődésének felkeltése nem tartozik Morus Tamás eszmevilágába. Az ifjúság szívesen követne egy zászlót, de előbb Önnek meg kellene mutatnia azt az irodalmi irányt, amelyet követhet.“

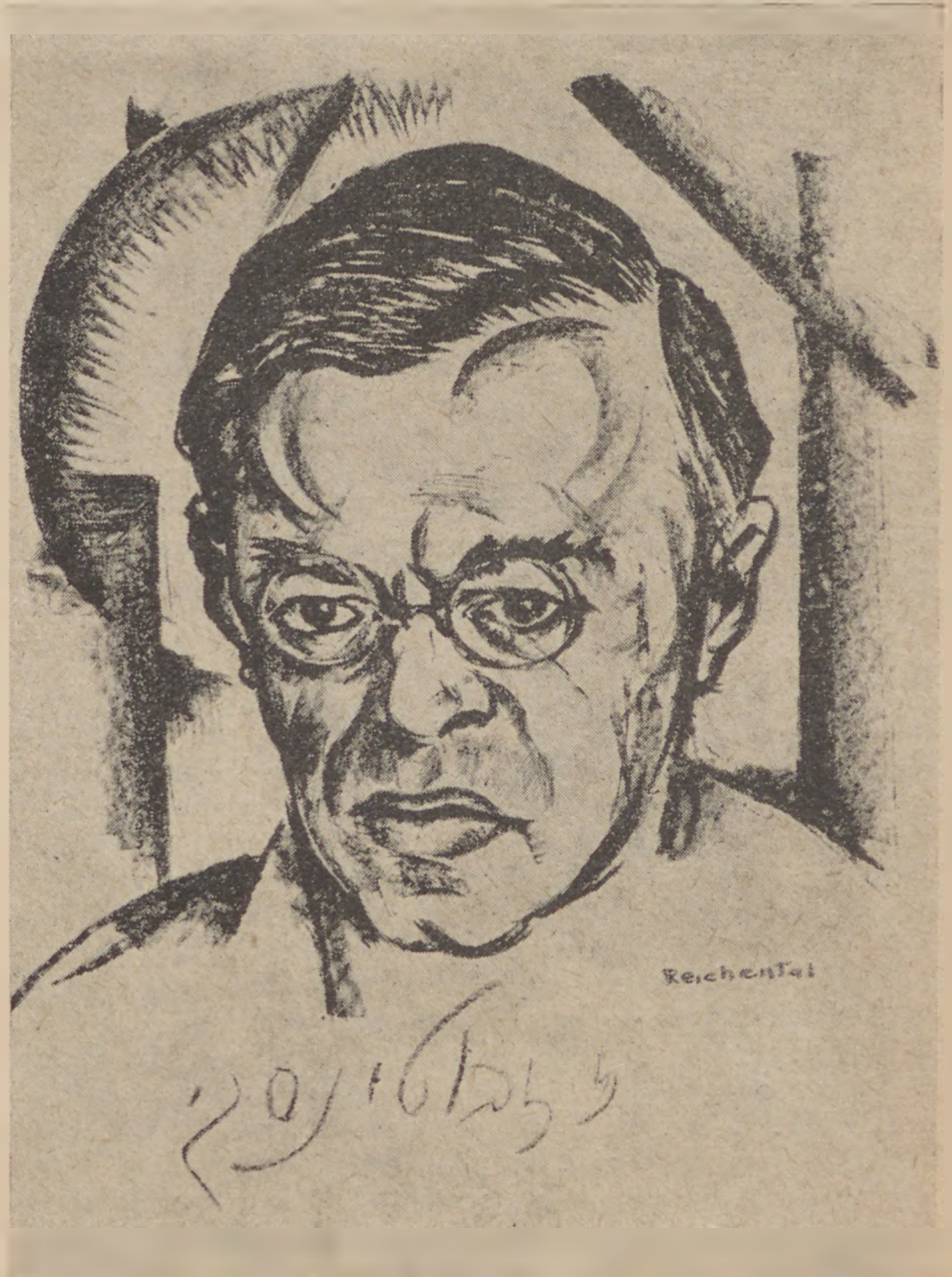
Az idézett két levélnek mindenesetre van egy örven-detes, közös tanulsága: az értelmes, zsidó ifjúság nem olyan érzéketlen a zsidó szellemiséggel szemben, mint általában hisszük. Író számára mindig öröm tudni, hogy az ifjúság megérti, de zsidó író számára egyenesen dupla öröm. Zsidó írónak, helyesebben a *felekezeti* írónak, eleve tudnia kell, hogy olvasóközönsége az érettebb, idősebb korosztályokból rekrutálódik. Mert *felekezeti* irodalom, csak *vallásos* irodalom lehet és az ifjúság általában, a zsidó ifjúság pedig különösen, bizonyos korhatáron túl és bizonyos élettapasztalatokon innen, leszámol a vallási gondolatokkal és vallásos érzéssel. Ilyenformán, látókörének leszűkítését, értelmi képességének szándékos elhanyagolását érezné abban, ha érdeklődne az igényét, ízlését, felfogását ki nem elégítő felekezeti irodalom iránt.

Pedig írni, igazában, leginkább mégis csak az ifjúság részére érdemes. Ha az író, csak egyetlenegy gondolatát képes nála fiatalabb emberekkel elfogadtatni, már a jövőnek dolgozott, mert gondolata nem hal meg vele. Csüggesztő érzés azzal a tudattal íróasztal mellé ülni, hogy az író olvasóközönségéből éppen az a villamossággal legjobban telített ideg hiányzik, mely leggyorsabban vet szikrát és legtovább lángol. Milyen lehet az a prózai szépirodalom, vagy éppen költészet (főképp a líra), mely nem számíthat ifjúsági olvasótáborra? Szürke, merev, bátortalan, betokosodott és konvencionális. Pontosan olyan, mint az európai nyelveken írt felekezeti irodalom túlnyomó többsége. Tisztelet az igen csekély kivételnek, mely itt is a szabályt erősíti.

Ha diaszporában élő, európai nyelven író zsidó költő vagy író, magátólértetődő módon, elsősorban *a maga fajtáján keresztül* kíván az emberiséghez szólni, hamar rá kell jönnie, hogy majdnem lehetetlen feladatra vállalkozik. Mert, vagy *le kell mondania arról, hogy a világ irodalmilag érdekes jelenségeinek kilenczederészét észrevegye*, ez pedig az író számára óriási áldozat, vagy lemondhat arról, hogy zsidóságából, tehát *önmagából* induljon ki és akkor állandóan az a veszély fenyegeti, hogy nem lesz őszinte. Bizonyos, hogy a vallásos érzés ad témát az írónak és van téma a valláspolitikai gondolatokban is, de, ha az író arra van utalva, hogy mindig ugyanazt a témát variálja, előbb-utóbb hazugságra kell, hogy vetemedjen. (Ha már eleve nem hazugságból indult ki!) Előbb megszokottá, később únottá kell, hogy váljék számára a monoton téma, az eleven átélés helyébe rutin lép, a lelkesültségből pátoz, a valódi érzelemből érzélgősség lesz. És előáll az az élettelen, színtelen, tipikus felekezeti irodalom, mely senkit sem győz meg. Sem azt, aki írja, sem azt, aki olvassa.

Miért él hát mégis ez az irodalom? Ki, vagy mi tartja életben? ... Az ifjúság aligha, mert az, „17 éves diák-

lánnyal“ együtt bátran bevallja, hogy nem vallásos, de nem is cionista, tehát semmiféle formában nem érdeklődik a zsidóság iránt, irodalmi igényét pedig az élet teljét nyújtó világi irodalom elégíti ki. Maradna tehát az idősebb réteg, de annak is csak egy igen kis töredéke, az a töredék, mely ugyan (bár nem vallja be) szintén nem vallásos és (ezt viszont bevallja) szintén nem cionista, de él benne valami megmagyarázhatatlan *nosztalgia a vallásosság után*. Ennek a rétegnek nem lehet olyan giccses a péntekesti gyertyavers, az engesztelőnapig obligát rimes sirám, a Kaddis vagy mászkir prózai, vagy verses ábrázolása, hogy ő azt giccsesnek érezze. Ennek a rétegnek zsidósága kimerül ebben a gondolkörben és csak az zsidó író neki, aki maga se lépi túl ennek a gondolkörnek határát. Ennek a gondolkörnek irodalmi feldolgozása valamikor, a felvilágosodás korának kezdetén bizonyára az újdonság varázsával hatott. Egészen más hatást kellett, hogy keltsen az európai, korabeli irodalom formanyelvén megénekelt péntekesti kiddus, mint ugyanez, az akkor megszokott és elavultnak tartott héber változatában. De a felvilágosodás kezdete óta eltelt másfél évszázad alatt, a magyar irodalom például *Csokonai*-tól *Ady*-ig fejlődött nemcsak formailag, hanem gondolat és eszmetartalom tekintetében is, a zsidó felekezeti irodalom viszont csak technikailag fejlődött. Eszmetartalma, témafelfogása, világlátása, még költői fordulatai és érzelmi kifejezései is ugyanazok maradtak. Ha elgondoljuk, hogy az európai népek irodalma mennyi új témát fedezett fel és mennyi régi témát dolgozott fel új felfogásban ez alatt a másfélszáz év alatt, akkor csodálkoznunk kell rajta, hogy az egytémájú, zsidó, felekezeti irodalom egyáltalán szuszszal bírta eddig anélkül, hogy minden nemzedék kitermelt volna egy sereg lángeszű, felekezeti író és költőt, aki a maga lángeszével lelket tudott volna önteni a léleknélküli banalitásokba.

Reichental Ferenc: W. Jabotinsky

Nem félek kimondani, hogy a zsidó, felekezeti irodalom lélek nélküli és banális. Irodalmi klisé, melyet szinte változtatás nélkül ad át egyik írónemzedék a másiknak. S még ennek a klisé-irodalomnak is volt létjogosultsága addig, amíg olvasó is, író is hitt a leírt szóban. Két-három nemzedék óta azonban csak íródnak ezek az alkotások anélkül, hogy íróik túlnyomó többsége hinne bennük. Az olvasóközönségnek az a része, amelyet fentebb már említettem, igaz, még helyel-közzel hisz bennük. Vallásos élet utáni nosztalgiájukban ez az irodalom aféle sziderli-pótlék, felsőfokon talmud és tóra-kivonat a részükre... Ezért nem találják soha valószínűtlenné az eszményítést, túlméretezettnek a magasztosítást és agyonretusálnak azt a képet, amit ez a felekezeti irodalom nyújt. Ezért nem tűr, mert nem tűrhet meg ez az irodalom olyan örök és emberi témákat, mint gyűlölet, harag, bosszúérzet, kegyetlenség, szerelem, harc, vagy diadal, nem tűr meg semmi olyan témát, amiben erő van és élet lüktet, mert a *felekezeti* irodalom egyetlen témája csak a *vallásosság* lehet, és *ha vallásos jellegét elveszti, egyszerűen megszűnik létezni.*

Mit csináljon tehát a zsidó író? Hogyan írjon az ifjúságnak, mely nem vallásos, de jó esetben mégis érdeklődik és irányt keres és hogyan írjon egyben az idősebb rétegeknek is, melyek ugyancsak nem vallásosak, de megveszik a zsidó író könyvét, amelyben *kizárólag vallási gondolatokat és vallásos érzelmeket keresnek?* Holott a zsidó író, ha tényleg zsidó és tényleg író, élete minden percében, a templomon kívül is érzi és érzékeli zsidó voltát és *szeretné azt ki is fejezni*, abból az erőből és sokrétűségből kiindulva, ahogy a zsidó élet például a *Tóra lapjain a maga valódiságában jelentkezik* és ahogy napjainkig, a valóságban létezik is, *erénnyel és bűnnel, világosan és sötéten, fényben és árnyékban.*

A meglévő, elfogadott és elaggott felekezeti irodalom keretei között erre a zsidó írónak nincs lehetősége. Ezért nincs is *zsidó* írónk a szó valódi értelmében. Vannak zsidó vallású íróink, akiknek számára semmi se idegen, ami emberi, kivéve, ha zsidó-emberi és vannak felekezeti íróink, akik közül egyikről-másikról tényleg el is hiszem, hogy mélyen és őszintén vallásos.

Viszont író és olvasó útja szétvált és feltartóztathatatlannul távolodik egymástól. A zsidó vallású író esetleg hindu emberek lelkiéletét rajzolja meg, a zsidó vallású olvasók pedig ugyanakkor japán költők négysoros strófáin keresztül akarják megismerni önmagukat. Hogy milyen a japán, mikor gyűlöl és mi történik az indus lelkében, míg odáig jut, hogy embert öl, azt zsidó vallású író is, olvasó is, száz és száz irodalmi és költői feldolgozásból pontosan tudja, de ezeknek és ezekhez hasonló egyéb, nemes, vagy nemtelen emberi indulatoknak útját a felekezeti irodalom nem ösmeri, számára mindez nem létezik, neki a zsidó nem él, csak imádkozik. És, ha mégis akad felekezeti író, aki úgy érezné, hogy *élő fajtának ír*, tehát *egyfajta élő életet kell megírnia*, akkor annak a felekezeti írónak minden második írását az íróasztala fiókjába kell zárnia, ha csak kedve nem telik a botránkoztatásban.

Hogy ebben pedig semmi túlzás nincsen, azt a P. I. H. kultúrtársadalmi ügyosztályának legutóbbi ülése is bizonyítja. Ezen az ülésen az egyik felszólaló úr tiltakozott ellene, hogy *Klausner* modern, héber irodalomtörténetét az ifjúság kezébe adják. *Klausner* olyan terjedelemben és hangnemben méltatja benne *Csernichovszkyt*, ahogy az a költőhöz méltó. *Csernichovszky* ugyanis a legnagyobb élő, héber nyelven író, zsidó költő. Megvan benne a bírák korabeli zsidóság ereje, bátorsága, vakmerősége, még — pogánykodása is. Minden porcikájában szinte harsogóan zsidó, akinek egész költészete azt hirdeti, hogy lehet az élet élvezőjének, hűnösnek, tévelygőnek, még eretneknek is lenni, csak egyet nem lehet: *zsidónak születve, nem zsidónak lenni.* Mély jámborságot valóban nem tanulhat ettől a zsidó költőtől a magyar-zsidó ifjúság, de, ha a felszólaló úr tényleg el akarná rejteni őt az ifjúság elől, vele együtt elrejtene előle a fenti, azt hiszem, nem lebecsülendő jelentőségű tanulságot is. Viszont az a magyar-zsidó ifjúság, aki nem fogja megismerni *Csernichovszky* költészetét, meg fogja találni gondolatai és érzelmei magyar változatát

Adyban, vagy *Kosztolányiban*, francia változatát esetleg *Villonban* (hiszen ennek a három költőnek kultuszát hatalmas mértékben ápolja a művelt magyar-zsidó ifjúság is) anélkül, hogy ettől a három nagy, nemzsidó költőtől egyetlen sornyi zsidó indítást is kaphatna! Két kézzel kell nyúlunk olyan zsidó költő után, aki minden oldalról annyira csiszolt és szikrázó, hogy fel tudja kelteni annak a magyar-zsidó ifjúságnak érdeklődését, akit a fakó, magyar-zsidó, felekezeti irodalom sem szórakoztatni, sem nevelni sem zsidónak megtartani nem tud.

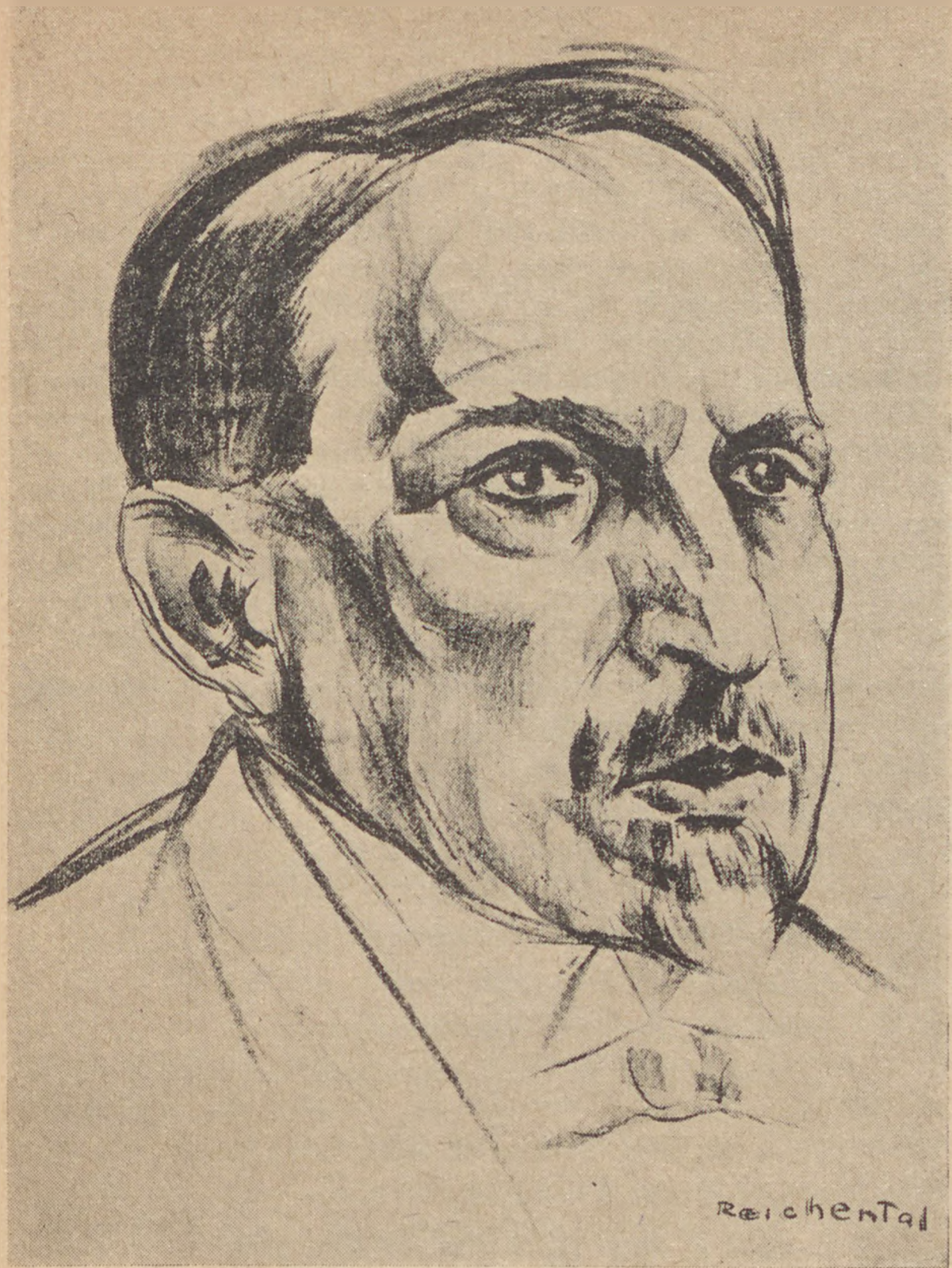
Sós Endre mondta nekem nemrégén egy beszélgetésünk kapcsán, hogy egy idő óta lelki válság jeleit tapasztalja önmagan. Meghökken a zsidó közélet elméleti valóságossága és gyakorlati vallástalansága között tátongó szakadék, kiutat, megoldást, irányt keres. Tehát nemcsak az ifjú felekezeti olvasó, hanem a felekezeti író is kell, hogy bizonyos idő múlva eljusson a: „*zsidónak lenni, mit jelent?*” — nagy kérdéséhez, hogy a hitelét vesztett és szinte nemlétező neolog vallásosság helyébe, valami igazabb és átéltebb zsidó fogalmat helyezzen. Nem szükségszerűen a cionizmust a maga teljességében, hanem egyikét ama tényleg bennünk lévő, tényleg átélt zsidó gondolatoknak, eszméknek és érzelmeknek, melyeket a cionizmus, mint komplett fogalom magába foglal.

Mindez azonban író és irodalom nélkül nehezen képzelhető el. Ehhez igazi zsidó írók és *felekezeti* irodalom helyett élő, egészséges *zsidó* irodalom kell. Írók, akik alapos zsidó történelmi, szellemtörténeti és etnográfiai tudással bátran és hittel, őszintén, de szeretettel nyúlnak zsidó problémákhoz és rajzolják a zsidó lelket és életet valószínű, élön és éltetőn. Zsidó irodalom kell, mely egyben egyetemesen emberi is, duzzadóan teli, vérbő és színes. Másképpen látja és érzi a szerelmet, az életet, halált, örömet, bánatot pénzt, pénztelenséget, kívánatot és nem kívánatot a norvég és a török, a portugál, vagy a macedón. Megint másképpen látja a zsidó. Ezt a „*másképpen*”-t, ezt kellene kifejeznie a zsidó irodalomnak.

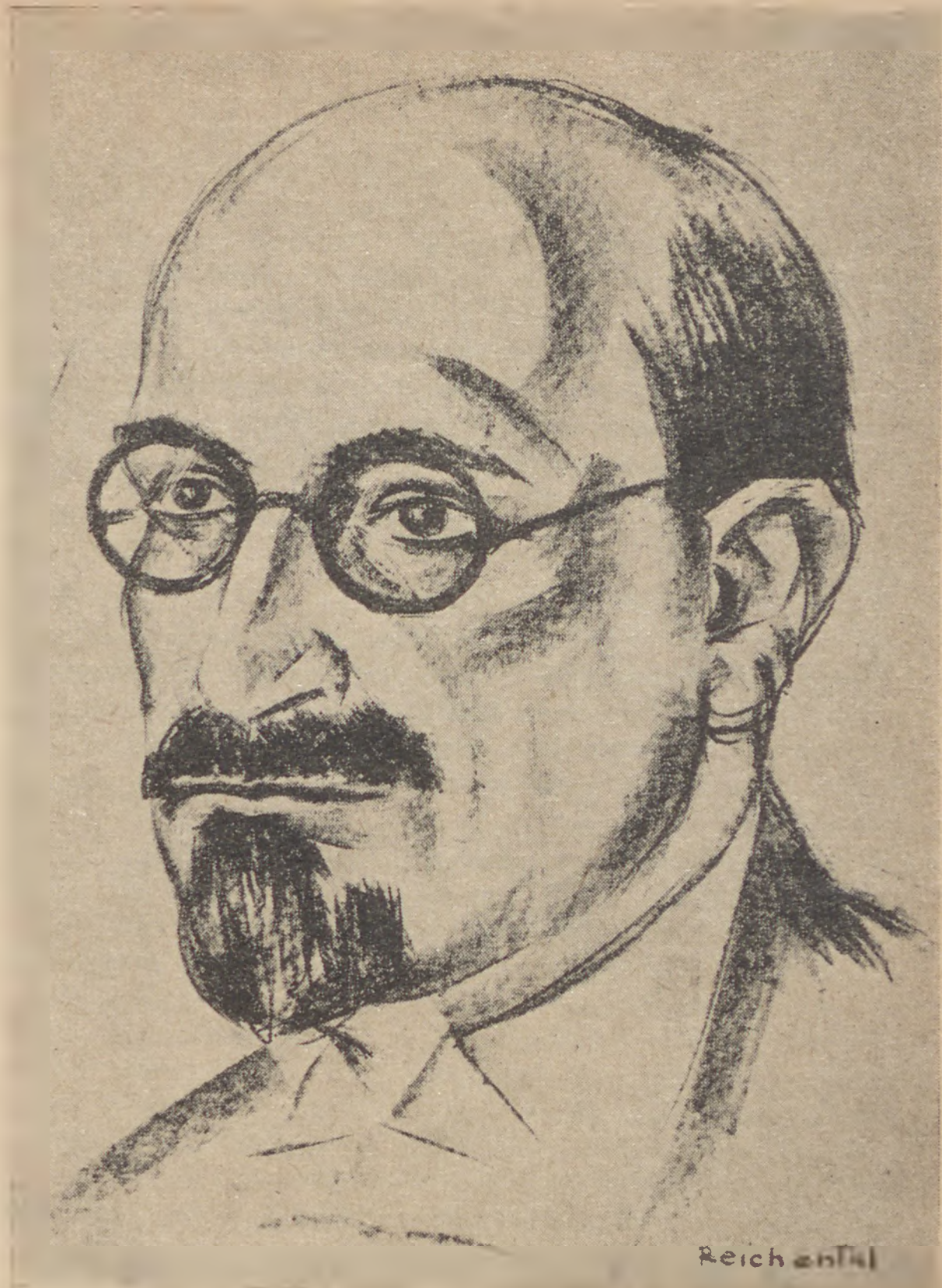
Csernichovszky példája mutatja, hogy az ilyenfajta, kiteljesedett zsidó irodalom — legalább is kezdetben — sok érzékenységet sértene. A konvencionális, lagymatag, felekezeti irodalom hívei idegenkednének, talán félnének is tőle. Dehát — nem az olvasóközönségnek kell irodalmat teremteni, hanem fordítva: irodalomnak kell olvasóközönséget nevelni. Én hiszem, hogy a *zsidó* irodalomnak több és jobb olvasója lenne, mint amennyi a *felekezeti* irodalomnak van.

MARTIN BUBER: SZÁZ CHÁSZID TÖRTÉNET. Fordította, Martin Buber életrajzával és jegyzetekkel ellátta Pfeiffer Izsák. Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetségének kiadása.)

A *Javne-könyvek* 9. kötete Martin Buber „Die Chassidischen Bücher” című munkájából készült kivonatként száz chászid történetet nyújt, melyek úgy vannak válogatva és rendezve, hogy az olvasót elvezessék a chászid mozgalom eszmeköréhez. Istenről, istenfélelemről, Istenben bizakodásról, Isten szeretetéről, emberszeretetről és a teremtett lények szeretetéről szól a történetek jelentékeny része. Szólnak azután a szolgálatról, a jámbor ember életrendjéről, bűnről és megtérésről, alázatról és a lélek együgyűségéről, tanításról és tanulásról, az egyes ember és a közösség szenvedéseiről, végül a megváltásról. A történetekben kirajzolódik a legnevezetesebb chászidok lelki ábrázata és jellemképe. E szemelvényekhez kapcsolódik a chászidizmus történetének vázlata, mely kiterjed a chászidizmus magyarországi történetére is. E kötetben találjuk még Martin Buber tanulmányát a chászid-mozgalom szellemtörténeti kapcsolatairól, valamint Buber élete munkájának, sokoldalú irodalmi és korszakos jelentőségű zsidó közéleti működésének beható ismertetését. A *Javne*-sorozatnak ez a kötete felbresztheti az olvasó kíváncsiságát Martin Buber chászid könyveire, melyek illetékes vélemény szerint, vallástörténeti és vallásbölcseleti szempontból világirodalmi viszonylatban is a legjelentékenyebb munkákhoz tartoznak.

Reichental Ferenc: N. Sokolow

Reichental Ferenc: Ch. Weizmann

DR. HERSKOVITS FÁBIÁN: ZSIDÓ FEJEK

Reichental Ferenc, a kiváló festőművész, kinek művészetét a *Mult és Jövő* a mult évben külön számban méltatta, az egyik cionista kongresszuson egy teljes mappára való rajzot készített a mozgalom vezéreiről. A *Mult és Jövő* e száma a sorozathól hét kitűnő és karakterisztikus arcképet közöl. Kettő azok közül, kikről ezek a rajzok készültek, jelenleg a Cionista, illetőleg Mizráchi Világszervezet elnöke. A többi pedig már — halhatatlan. Közös jellegzetességük, hogy egyformán hittel, lelkesedéssel, önfeláldozással, szentelték minden erejüket, egész életüket zsidó népük jövőjének. Az ilyen emberek nem hálnak meg, hanem minden tük, gondolatuk, példaadásuk „egy éltető eszmévé finomul” az eljövendő nemzedékek számára.

Chajim Weizmann: világos tiszta agy, nagyvonalú államférfi. Általában úgy ismerik, mint a Cionista Világszervezet és a Jewish Agency elnökét. Pedig amellet a kémia világhírű tudósa, a manchesteri egyetem díszdoktora és professzora. Mint látjuk, Weizmann-nál a zsidóság iránt való lelkes lángolás elnyeli az egyéni élet fényét. Másoknál viszont az egyéni élet sikere megsemmisíti a „zsidót”. Lelkes és magától értetődő zsidósága nem igen ártott sem tudományos, sem politikai pályafutásának. Hiszen a legelvakultabb ellenfelek is értékelni tudják a becsületességet és őszinteséget. Weizmann ragyogó karriérje és feltétlen tekintélye útmutatás lehet a tisztavirágéletű izraelita tekintélyek számára, akik egyéni érdekeik kopott aktatáskáját magukhoz szorítva, riadtan futkároznak üres jelszavak és délibábok után. Mindenből politikát csinálnak és mindent politikából. Amikor azonban a zsidóság létproblémáiról van szó, akkor szemérmesen kijelentik, hogy „nem politizálnak”. Joggal írta Jabotinszky: „A zsidóság politikai helyzetében az aszimilálódott izraelita tekintély nem hatalmi tényező, annak ellenére, hogy politikailag és gazdaságilag is tud hatni bizo-

nyos mértékig. De a zsidó nacionalista akkor is az, ha ismeretlen külföldi. Weizmann ezt fényesen hebizonyította...”

Nachum Sokolow: tizenhat éves korában lett újságíró. Polihistor volt és nemzedékeket nevelt. A héber stílus káprázatos művésze. Mint újságíró, tudós, politikus küzdött a zsidó jövőért. A Cionista Világszövetség elnöke volt. Egyszer Pesten is járt. Átutazóban egy-két órát töltött a Keleti pályaudvar várótermében, újságírók és a Cionista Szövetség elnökségének szűk társaságában. Mindössze ennyi kapcsolata volt — ez jellemző — a magyarországi zsidósággal, amelyet a zsidóság elszáradt ágának nevezett. Még jellemzőbb, hogy ami a megjelölést illeti — bár közben világok dőltek össze — azóta sem igen történt változás.

Semárjáhu Lewin: remek szónok, újságíró, parlamenti képviselő volt. Emlékezéseiben írja, hogy amikor a jesivából az életbe kerülve először találkozott a cionista gondolattal, nem talált abban semmi újat. Vannak viszont nem kis számmal olyanok, akiknek zsidó tudásuk van, akik zsidó ügyekkel foglalkoznak, mégis hiába magyarázzák nekik, nem tudják megérteni, hogy Cion gondolata éppen olyan jellegzetes sajátsága a zsidóságnak, mint az Egyisten-hit. Hiába mutatod a napfényt a vakondoknak, az csak a sötétségben tud eligazodni.

Méir Berlin: a Mizráchi-világszervezet elnöke. Kivételes talmudtudós, nagyszerű szónok, előkelő politikus. 1933-ban Budapesten járt, amikor is a hivatalos orthodoxia iszur, vagyis vallási tilalom alá helyezte Méir Berlin beszédének meghallgatását. Mert hát, úgy-e bár, természetes, hogy az orthodox közönség részére minden téma megengedett, csak Erec Izrael felépítésének problémája tilos. Amikor 1940 februárjában a telavivi *Talpijoth*-szálloda terraszán beszélgettem Berlinnel, gúnyos mosollyal emlékezett vissza erre a fogadtatásra, amellyel kapcsolatban akkor felejthetetlen be-

szédében mutatott rá arra az elvi ellentétre, amely „Gedolé Hungaria“ és „Gedolé Jiszrael“: a helyi „nagyágok“ és Izrael Nagyjai között tapasztalható. „Azóta — mondta — sok minden történt és most bizonyára nem olyan haragosak a certifikátokkal szemben, mint amilyen ellenségei voltak az ereci építők munkájának.“ Megnyugtattam a *Mizrachi* elnökét, hogy jól ismeri a „nyáját“. Amikor baj van, nem a Messiáshoz szaladnak, akire való hivatkozással átkozták a cióni gondolatot, hanem — a Palesztina Hivatalhoz. Amilyen gátlás nélkül tagadták le az ereci gondolat szentségét, ugyanolyan gátlás nélkül könyökölnek a certifikátért. És nem is mindig sikertelenül. Aztán elégtelen nevethetnek, mondván: Azok a naiv cionisták vállalják a kockázatot, a munkát, az áldozatot és mi kapjuk a — certifikátot. Mi Cion-gyűlölők — alijázunk, a cionisták pedig várhatnak a — Messiásra.

Wladimir Jabotinszky: csupa erő és vadság. Élete hirdetése volt annak a gyakorlati igazságnak, hogy a legnagyobb bűn a — gyengeség. És minden jognál és törvénynél hatásosabb egy jól felszerelt hadsereg. Ez nem hite volt, de mint reálpolitikus megértette, hogy évezredek hiábavaló siránkozása után végre sajátmagunknak kell tennünk valamit önmagunkért.

Menáchem Ussishkin: oroszán fej — oroszán lélek. Juda Halévy halhatatlanul lángoló Cion-szerelme lett valósággá az ő életében. Ellenállhatatlanul harcolt és diadalmasan győzött. „A föld megváltása előbb való a nép megváltásánál“ — hirdette. És mint a *Keren Kayemeth* elnöke, elsősorban a cionistákat ostromozta, mert ők, bár hittek az újjászületésben, mégsem teljesítették kötelességüket. Az 1919. évi békekonferencián héber nyelven fejtegette a zsidó nép helyzetét. A jelenlevők megindultan és meghatottan hallgatták a Biblia újjáéledt, gyönyörű nyelvét.

Perc Chajesz: ez a név egyszerűen leírva is fényt sugároz és örök ideál. A firenzei egyetem magántanára, szemináriumi professzor, majd bécsi főrabbi volt. Felmérhetetlen tudós, lenyugozó szónok és — cionista meggyőződés.

Reichental Ferenc: M. m. Ussishkin

Kétségtelenül körülötte is voltak olyanok, akik a legkisebb legyintésre, vagy egy jelentéktelen alrabbi-állás kedvéért sietve dobták el maguktól cionista meggyőződésüket. De nem csupán viszonylagosan, hanem ezektől a száználmasan csúnya törpéktől eltekintve is, elkápráztatóan óriás volt *Chajesz* főrabbi. Cionista meggyőződésével kapcsolatban mondotta bécsi székfoglaló beszédében, hogy: „aki elveimet akarná érinteni, az kősziklába fog harapni“. Furcsa ember volt. Megválasztásakor arra kérte az előljáróságot, hogy lehetőleg tekintsenek el az ő közreműködésétől temetések és esküvők alkalmával. Ezt kollégáinak hagyta. Általában a diákmenzán étkezett az ifjúság között és főünnepeken is az ifjúsági istentiszteleteken prédikált. Életének központi gondolata a zsidó jövő volt, minden egyéni ambíció nélkül. Mégis Bécs városa beválasztotta képviselőtestületébe, neve dicsőséget jelentett, tekintélye pedig túlnőtt hitközségen, országokon, időkön és történelmen. *Chajesz* megmutatta, hogy így is lehet. És aki halhatatlanságának fényes pályáját szemléli, azt kell érezze, talán — érdemes is.

BALÁZS MIKSA:

HALHATATLANSÁG

Tépjetek össze, én feltámadok!

*Szaggassatok szét, szórjatok a szélbe,
hogy meglepetve fölkiáltstok:*

„Hatalmasabban száll, mint egykor élve!“

*Mert meglep titeket az illatár,
a szél a rétről virágillatot hoz,
s mint gondos anya, gyűjtögetve jár,
bűvösen forraszt tagot a tagokhoz,*

*úgy idéz épen és szépen elétek
egy ékes, édes mezei igézet,
virágozik újra az, ami elégett,
felszender frissen, ami semmivé lett
s lágyan fölenged a fagyos halál,
ahogy a szél jön illatokkal telten,
s egy pillangót is hoz — és az a lelkem.*

KECSKEMÉTI MÁRIA:

VALAMI JELT ADJ!

*A lelkemet sokezer ütés érte
s most tört lélekből száll az énekem.
Mehetek-e így oltárod elébe?
Felelj Uram, valami jelt adj nekem!*

*Törött edényből, mint illatáldozat
száll verseim füstje Tehozzád, Uram,
jelezzed nékem, hogy nem-e kárhozat
oltárod előtt e megcsorbult arany!*

*Jelezzed, Uram, hogy e csorbult edény
kedvesebb Néked sok más ép aranynál,
hogy Arcod előtt kegyelmet leltem én
s így törönten, ezer épért nem adnál!*

*Jelezzed, Uram, hogy mit széttört a kín,
Te akarod és összeforr majd egyszer, —
megforrasztja széttörött darabjaim
a Te kezed, Te Mindentudó Mester!*

KOMLÓS ALADÁR: MAGYAR-ZSIDÓ NAGYSÁGOK I.

KÁRMÁN MÓR (1843—1915)

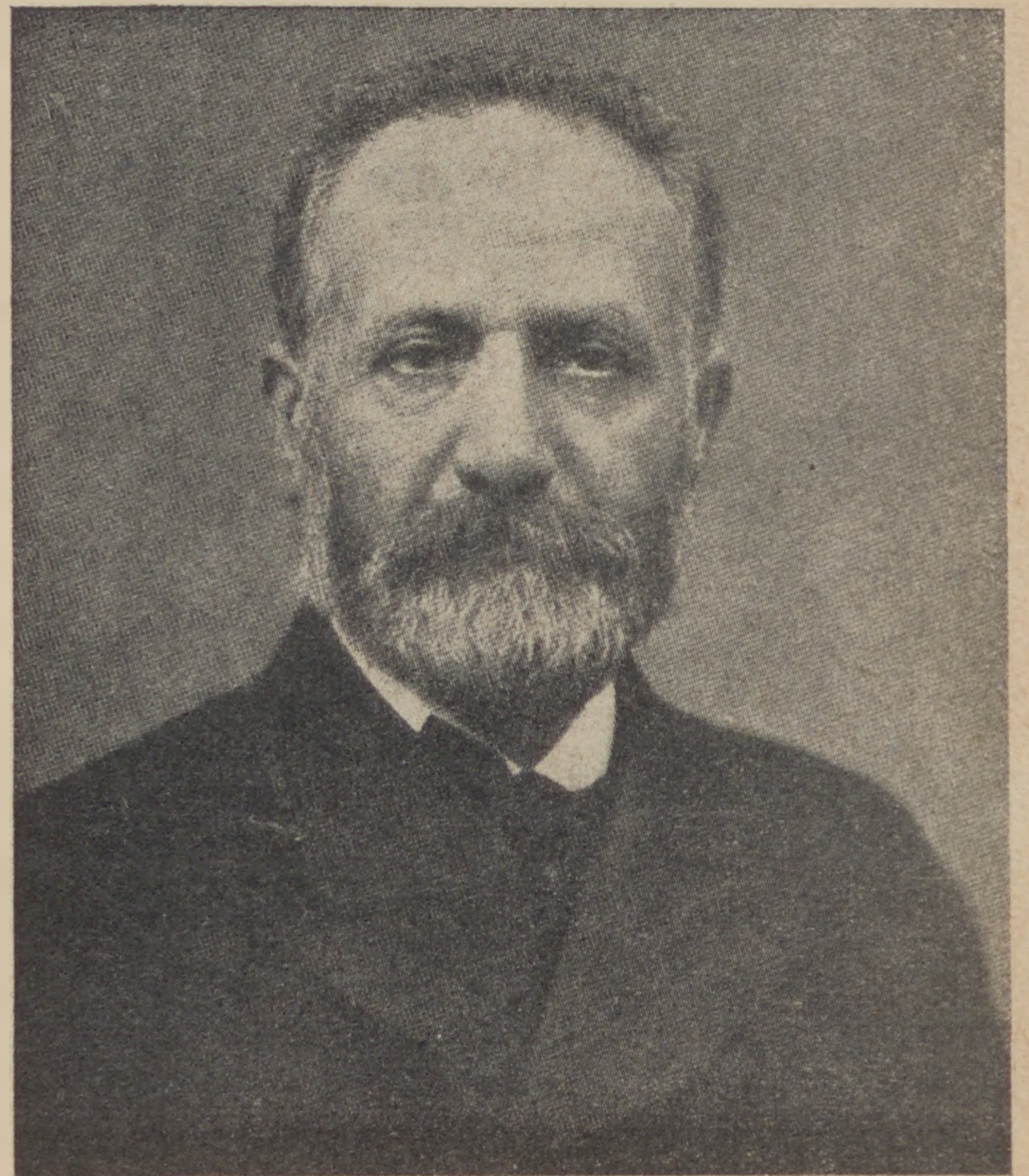
I

A nagy nevelő, akinek századik születési évfordulóját ünnepeljük az idén, nemcsak mint a legnagyobb magyar pedagógus érdekel bennünket, hanem mint a zsidó etika és a magyar nemzeti gondolat legtudatosabb összeforrasztója s a magyar zsidó asszimiláció egyik legnemesebb példája is. Pályája egyik legfontosabb láncszeme annak a fejlődésnek, mely a modern zsidóság első lépéseitől napjainkig vezet. Az ő személyénél láthatjuk legjobban a nemzedékek egymásba kapcsolódását: *Chorin* Áron mestere *Lőw* Lipótnak, *Lőw* Kármánnak. *Kármán* mindnyájunknak... Ama nagy zsidó tudós-nemzedék tagja, melyet az egykorú Magyarország valósággal arra nevelt, hogy ellássa a magyarság némely szükségleteit. Kevesen tudják róla, hogy *Lőw* Lipót vezetése mellett rabbinak készült s pályáját pesti hittanárként kezdte. De nagy tehetségeket, akiknek módjuk van válaszítani, hanyatló kis közösségek nem tudnak megtartani maguknak. A fiatal pesti hittanárt *Eötvös* József felszólítja, fejtse ki terveit a hazai tudományos viszonyok, főleg a tanárképzés javítására, majd állami ösztöndíjjal Lipcsébe küldi. Itt feltűnést kelt az egyetemen, a professzor Németországban marasztalja. De *Kármánra* itthon nagyobb hivatás vár s hazajön. 1871-ben magántanárrá habilitáltatja magát, javaslatot tesz a gyakorlógimnázium létesítésére, a következő évben kinevezik a csakhamar nagy tekintélyre jutó új gimnázium pedagógiai vezetőjének. Ezt az iskolát nem legjobb középiskolának tervezte, hanem egy folyvást jobb középiskola műhelyének, mintegy a pedagógiai eszmék laboratóriumának. *Marczali* önéletrajzában így írja le a gimnázium életét: „Érzelmeim és gondolataim világának mindinkább a gyakorló-iskola a központja, azon egyszerű oknál fogva, hogy ott komoly munka folyik; mert az igazi szellemi élet lendülete magával ragadott. Ez az élet megnyilatkozott az eszközökben, mikor tanárok, jelöltek együtt voltunk és megbeszéltük a most befejezett leckék eredményét és a következőknek tárgyát, megnyilatkozott azután az osztályokban, ahol sohasem hiányzott a hospitáns vendég, ott volt mindig egy pár jelölt, de bejöhettek idegenek is, a tanulók szülei vagy rokonai, azonkívül vidéki tanárok, kiket az új módszer, melyet annyira dícsértek és — szidtak, kezdett érdekelni. Megnyilatkozott a gyerekekkel való érintkezésben, kiket egyenként kellett ismerni és — szeretni, mert hisz mindegyikben van valami tehetség, melyet fejleszteni lehet.“ *Kármán* olyan képzett, hogy eleinte nyolc tárgyat is tanít. Ismereteinek bősége tudósnek mutatja, nevelői gyakorlata elárulja, hogy művész is. A hetvenes évek liberális közhangulatában szerepe gyorsan növekszik. 1873-tól ő a *Közoktatási Tanács* jegyzője, előadója, lelke, a *Magyar Tanügy* szerkesztője, megszervezi a tanárképzést, megírja a gimnáziumi *Tantervet és Utasítást*. A magyar pedagógiai irodalom remekművei ezek. Egységük nemcsak a következetes módszeren nyugszik, hanem az egészét átható erkölcsi és nemzeti szellemén is. Nyomukban átalakult a magyar tankönyv-irodalom, kivetkőzött szárazságából és elvtelenségéből, pezsdülő élet keletkezett a tanítás minden ágában. *Kármán* átkutatta az egész magyar kultúrát, a legnagyobb magyarok eszméit és alkotásait, hogy a középiskolai tanításban értékesítse. Ő vitte például az iskolába a *Toldi-t*; előtte senki sem gondolt erre, ami ma magától értetődő számunkra. Érdemeit hadd méltassák hivatott nemzsidó tudósok. Pedagógiai dolgozatait *Fináczy* így jellemezte: „*Kármán* a népoktatástól az egyetemig oktatás-

ügyünk összes fokozatát és intézményét szerves összefüggésükben egységes elvi alapon vette bíráló alá, főleg nemzeti művelődésünk fejlődésének tanulságai segítségével jelölve meg teendőinket és a megoldásra váró feladatot.“ A néha hallható ítéletet, hogy *Kármán* nem más, mint *Herbart* követője, *Pauler* Ákos cáfolta meg. Céljait legszebben *Négyessy* jellemezte: „Kultúrával váltani meg a nemzetet, erkölcsös kultúrával emelni egy kis nemzetet a nagyok közé; az iskolát éppoly fontos, éppoly elsőrendű intézménnyé emelni, aminők a templomok és a várak, filozófiai alapon építeni fel a köznevelés rendszerét, minden ismeretet, minden tudományt a köznevelés szempontjából aknázni ki s az egész köznevelést a nemzeti gondolat szolgálatába állítani.“ *Apáczai* óta alig élt magyar ember, aki olyan meggyőződéssel hirdette volna a nevelés nemzeti fontosságát, mint ő. De a zsidó hittanár, amiként kezdte, mindvégig megérezte Magyarország e legnagyobb tanára bibliikus lelkiületén.

II.

Hogy lett a zsidó hittanárból magyar nemzetnevelő? *Kármán* vallásához és nemzetéhez egyformán erősen ragaszkodik, igyekszik tehát összeegyeztetni azokat. Megoldása érdekes, zsidóság és magyarság legtudatosabb szintézise. Hogy a zsidók könnyebben hozzásimuljanak környezetükhöz, vallási életükből ki kell küszöbölni a megkülönböztető elemeket. *Kármán* (mint barátja, *Goldziher*) az egykorú német protestáns teológiával egyetértésben azt hirdeti, hogy a zsidó vallás legértékesebb része a próféták erkölcsi tanításai, a többi rész csak mítosz vagy külsőleges szertartás. Különben is az egyes felekezetek az egyetemes

Kármán Mór

örök igazságnak csupán történeti feltételek közt alakult időszerű képviselői, fejtegeti *Kármán*, s ha ezt nem feledjük el, nem esünk bele a türelmetlenségbe, amire egyetemes törekvéseinél fogva a vallás hajlamossá tesz. Azt lehet mondani, hogy nem magyarsága ellenére volt zsidó, hanem a magyarság érdekében. Mikor például — már 1886-ban — mozgalmat indít zsidó középiskola létesítésére, nem azért teszi ezt, hogy kiszakadjunk a nemzeti művelődésből, hanem hogy ezzel is szolgáljuk azt.

De velejében a nemzet is erkölcsi közösség, semmi más. Embert nevelni annyi, mint nemzete kultúrájának részesévé tenni, a kultúra pedig történeti termék s lelke az erkölcs. A nemzet nem valami történeti körülmények folytán letelepedett nép, a nép csak akkor lesz nemzetté, mikor az emberiség nagy feladatainak valamelyikét sajátos módon, külön felfogással tűzi ki magának célul. A nemzeti tudat tartalmát azért nem annyira a múlt emlékei, mint inkább a jövő feladatai alkotják. Az így felfogott nemzetbe minden osztály és felekezet belefér, mely a közös feladatot vállalja. Teljesen szellemi nemzetfogalom ez, hiányzik belőle minden kirekesztő és agresszív elem.

A zsidóság is erkölcsi közösség tehát, a magyarság is, - hogyan férnének össze?

III.

De különös dolgok történnek. A magyarság érthetetlen módon néha úgy viselkedik, mintha nem az övével azonos, vagy legalább összeférő erkölcsi eszmék képviselőjét látná a zsidóságban, hanem egy sajátos egyéniséget, amelynek az övétől eltérő érdekei vannak. *Kármán* 1883-ban (az időpont arra vall, hogy az egykorú antiszemita áramlat miatt) lemond a *Közoktatásügyi Tanács* jegyzői tisztségéről és a *Magyar Tanügy* szerkesztéséről. 1898-ig tartó tanítása alatt több mint ezer tanárt képzett, az egyetemen pedig húszezer hallgatót oktatót. De *Bartal György* nyugalombavonulása után a gyakorlógimnáziumot, az ő iskoláját nem őrá bízák, az *Eötvös-kollégium* tervét vele dolgoztatják ki, de ezt sem bízák az ő vezetésére, s még *Kolozsvár* sem hívja meg a pedagógia tanárául. Idegrendszere felőrliődik a túlfeszített munkában, 1898-tól 1902-ig pihennie kell. Felgyógyulásakor a gyakorló-iskola helyett a minisztériumba osztják be, mint az elméleti kérdések előadóját. A nyílt konfliktust sem kerülheti el. 1911 febr. 11-én, élete alkonyán, *Mázy Engelbert*, a katolikus tanáregyesület elnöke azzal vádolja, hogy felfogása szerint vallásitanításra nincs szükség; egyben kifogásolja, hogy a zsidók nagy számban járnak a keresztény pénzből fenntartott középiskolákba. Az alaptalan támadást, melyet később *Mázy* kénytelen volt részben visszavonni, *Kármán* élesen visszautasítja. Válasza kemény és harcias; a kirekesztő felekezetiességet a nemzet szempontjából teszi bírálat tárgyává. Büszkén hivatkozik rá, hogy sosem kívánta a különböző felekezetektől, mondjanak le érdekeik érvényesítésére való csoportosulásukról, de, igenis azt, hogy érdekeik egyoldalú érvényesítése helyett igyekezzenek azt, ami körükben becses, a nemzet szolgálatába helyezni. *Mázy* magatartása a nemzet alakuló egységét veszélyezteti. „Nemzetnek lenni az nem tény; az feladat, erkölcsi hivatás — írja — s ezen erkölcsi hivatáshoz hozzátartozik a nemzeti élet körébe vonható minden szellemi mozgalomnak, tehát minden felekezeti és nemzeti mozgalomnak az ápolása, őszinte elismerése.“ *Mázy* felfogásának általánossá válása viszont „minden nemesen gondolkodó elmének és mélyérzésű léleknek sokkal nehezebbé tenné a jelenben magyarnak lenni, mint amennyire nehezebbé eshetett annak idején nagy reformkorszakunkban idegen eredetűnek és idegen nyelvűnek magyarrá válni.“ *Kármán* nemzeti érzése sokkal elevenebb volt, semhogyan meg ne tudott volna rendülni...

*

Ma, száz évvel születése után tűnődve nézünk végig életén. Valaki találóan mondta róla, hogy művének számbavétele nélkül a magyar nemzeti művelődés menetének összefüggése nem érthető meg. Nem hiába nevezték *praeceptor Hungariae*-nak, a tanárok tanárának, évtizedekig hordta vállán a magyar iskola gondjának terhét. De küzdelmes élete volt. A zsidó tehetség különböző martírútjai közül azon járt, mely az asszimiláción át vezet. Négy évtizeden át tanított az egyetemen, de nem lett rendes tanár, összegyűjtött tanulmányait az *Akadémia* a *Marcibányi*-jutalommal tüntette ki de nem volt tagja az Akadémiának. A zsidóság nem használta fel őt iskolaügye és papnevelése tökéletesítésére. Ügylátszik, igaza volt *Hellernek*: érvényesülésének nem csak zsidóvalta állta útját, hanem meggyőződésének hajthatatlansága, erkölcsi nagysága is. Igaz, megadatott nagyot alkotnia. De rendkívüli érdemei, harmóniakereső szándékai és elvei sem óvták meg attól, hogy ne vesszőfutás legyen az élete. Állandóan éreznie kellett, hogy ha szolgálatait elfogadják is, ellenszenv veszi körül. Ám, ki merne állítani, hogy ha a zsidóság körén belül marad, szenvedése kevesebb lett volna? ... A nagy tanító vajjon mit tanítana ma nekünk? ...

DR. SILBERSTEIN ADOLF: HÓDMEZŐVÁSÁRHELYI ZSIDÓK, 1943. A HÓDMEZŐVÁSÁRHELYI IZRAELITA HITKÖZSÉG KIADÁSA.

Hódmezővásárhelyen a XVIII. század végén volt az első zsidó település. Az 1810-es években megkezdődik a hitközséggé való szervezkedés. 1836-ban 38 családfő. A régi idők megszokott képe: a földesúr, a hatóságok kegyétől függő sors. Létfenntartásuk sokféle megszorítása, de az emberiségnek, jóindulatnak szép példái is. A városi tanács 1829-ben bizonyítványt ad ki arról, hogy a zsidók „szabad áruháza“ az adózó népre nem káros, sőt „tagadhatatlanul hasznos“. A város zsidó iparosokkal is dolgoztat ezidőtájt. A türelmességnek és méltányosságnak gyönyörű bizonyossága, hogy *Böhm Mór* zsidó orvost 1838-ban a város sebészének választják meg. A zsidók a gazdasági fejlődést is előbbre viszik. *Wodiáner Sámuel* 1838-ban olajmalom alapítására kér és kap engedélyt.

A vásárhelyi zsidók az 1838-as években gondoskodnak imaházról és 1844-ben iskolát építenek. 1846-ban rabbinak választják *Grünhut Ábrahámot*.

Érdekes és eredeti, hogy — bizonyosan a tananyag és a tanítói munka növekedésére való tekintettel — a tandíjat osztályról osztályra emelik (három osztály volt): I. o. heti 20 kr., II. o. heti 40 kr. és III. o. heti 1 vfr. 1848-ban a 127 családfő közül 40 nemzetőr került ki s a honvéd seregben is voltak zsidó tisztek, altisztek és közemberek. Tanuk állítása szerint *Wodiáner Zsigmond* vörössapkás őrmester golyója terítette le *Götz* osztrák tábornokot.

A vásárhelyi hitközség mind szebb fejlődést mutat. 1857-ben felavatják az új templomot. Új korszakot jelöl *Seltmann Lajos* főrabbi működése (1879—1932). Ragyogó ékesszólása, tudománya, irodalmi munkássága nagy tekintélyt és népszerűséget szerzett neki városszerte.

A vásárhelyi zsidók, mint a többiek is, minden áldozatot meghoztak hazájukért; az első világháborúban 30 hősi halottjuk volt.

A szerző szorgalommal, szeretettel, a dolgok és események jelentőségének helyes megítélésével dolgozott a művén. A tények és tanulságok, melyeket élénk tár, megszívlelni valók: a vallási és társadalmi egyetértés sok szép emléke. Szerző fáradtságos és figyelmes kutatást végzett, amiért jól megérdemelt köszönet és elismerés jár neki.

Dr. Kecskeméti Armin

ZSIDÓ HANGLEMEZEKET

MEGVÉTELRE KERESÉK, LEGNAGYOBB ÁRAT FIZETEM. HÖNIG, KOHÁRY-U. 21/b Telefon: 293-223

DR. SCHEIBER SÁNDOR: ZSIDÓ KÜLDÖTTSEG MÁTYÁS ÉS BEATRIX ESKÜVŐJÉN

Márton Lajos Mátyás király születésének 500-ik évfordulóján külön cikkben foglalkozott a zsidó küldöttség felvonulásával Mátyás második házasságkötésekor (Zsidó lovasküldöttség Hunyadi Mátyás esküvőjén. Erdélyi Zsidó Évkönyv. VI. 1940—41. 66—69.). Ennek a cikknek alapjául a pfalzi választófejedelem követének, *Bongarsnak*, jelentése szolgált, aki szemtanuként írta le a fényes zsidó küldöttséget. A jelentésnek ez a tizenhat sora most könnyen hozzáférhetően olvasható a *Magyar-Zsidó Oklevéltár* II. kötetének *Pótlásai*-ban (Budapest, 1937. 529.). Márton Lajos nem tud a párhuzamos leírásról, amelyből kiegészítést és kiigazítást nyerhetünk. Ismeretes volt már régebben is, hogy az esküvőnek még egy szemtanuja megörökítette a látottakat német nyelven: Hanns Seybolt (Vajda Béla, *Egyenlőség*. XIX. 1900. 3. szám; Büchler Sándor: *A zsidók története* Budapesten. Budapest, 1901. 46.; Grünvald Fülöp: *A zsidók története* Budán. Budapest, 1938. 10.). Hanns Seybolt — amint írásának dedikációjából tudjuk — a Duna melletti Höchstadtból származott. Kéziratmásoló (Klosterschreiber) volt a sáldentali (seligenthal) kolostorban. Már előzőleg is érdeklődést mutatott Magyarország iránt s latin krónikát írt a magyarok történetéről 1417—1457-ig. 1476-ban azután mecénása, Thoman Jud von Bruckberg, gazdag bajor nemes megbízásából Budára utazik, hogy végignézze Mátyás és Beatrix esküvőjét. Hat évvel később, 1482-ben, írásban is megrögzíti. A mecénás, Thoman Jud — amint

a neve is mutatja — kétségtelenül zsidó eredetű család sarja volt. Az esküvő leírását tartalmazó kódexet a Jud-család címere díszíti. A címer „zsidó férfit ábrázol fején középkori, háromszögletű zsidókalappal, állán kecskeszakállal.“ *Borsa Béla* (idézendő műve 19. lapján) úgy gondolja, hogy a család katolikus volt, de a „15. században sokan a címert a család nevével kapcsolatban készítették.“ Valójában a címer további részei is bizonyítják, hogy a család megkeresztelkedett. A címer alatt egy ifjú nő térdel, Jézus felé rebegeve e szavakat: „O got bit mir gnedig arme sünderin.“ Világos, hogy egy megtért lélek szavai ezek.

Hanns Seybolt leírása sokáig kéziratban lappangott a bajor rori prépostság hirtokában, ott fedezte fel s adta ki nem egészen pontos szövegét Lorenz Westenrieder (*Beiträge zur vaterländischen Historie. Geographie, Staatistik. und Landwirthschaft etc.* München. 1790. 120—145.). A kéziratot magát később — a rori prépostság többi könyvével egyetemben — megvásárolta a müncheni Staatsbibliothek, ahol *Codex germanicus 331* jelzetű vegyes kódexben található (73—84. ll.). Ezt az eredeti kéziratot *Borsa Béla* nemrégiben magyarra fordította, amely így hitelességéért mindenképp figyelmünkre tarthat igényt (Ismeretlen, egykorú német leírás Mátyás és Beatrix házasságáról. Pécs, 1940. *A Német Intézet értekezései*. 19.). Számos „eddig merőben ismeretlen művelődés-, művészet- és viselettörténeti“ adatán kívül (*Voit Pál*, *Gerevich-Emlékkönyv*. Budapest,

Mátyás és Beatrix menyegzői bevonulása Budára 1476-ban. A zsidó küldöttség a balsarokban. Vizkelety Béla kőrajza a M. Tört. Képcsarnok metszetgyűjteményében

A kitünő Hoffman-féle orth. **בשר** vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban. Lakodalmakat vállal elsőrendű kivitelben. Erdélyiek és felvidékiek találkozóhelye. Budapest, VI., Révay-u. 4/b. T. 123-843

1912. 111—112.) gazdag zsidó vonatkozásaival módot ad arra, hogy a pfalzi választófejedelem követének jelentését ebből a szempontból bővítsük.

Az ünnepség első része Beatrix megkoronáztatása volt Székesfehérvárott, amelyre nagy menet indult Budáról. „Velük együtt vonultak ki a zsidók is, de a király rájuk üzent, hogy lovagoljanak vissza. A zsidók csoportja tehát visszalovagolt a belső várba, és beszédeket mondott a kút körül. Harmincegy pompás lovuk volt. Az elsőt egy fű lovagolta, aki nagyon szépen tudott trombitálni. Trombitáját zászló díszítette. Utána tíz ifjú lovagolt. Mindegyikük széles, ezüst övet hordott olyan nagy négyszögletesre vert csatokkal, mint egy ezüstserleg, amelybe egy kancsó bor fér. Oldalukon hosszú, ezüst kard függött díszes markolat- tal és hüvellyel. Ezután következett a zsidóknak szürke tömege. Fejükön bársonnyal bélelt, csúcsos, csatos kalapot, oldalukon pedig hosszú, ezüst kardot viseltek. Kettesével lovagoltak és egyformán barnába voltak öltözve, kalapjukat két fehér strucc toll díszítette. Egy óra hosszat tartózkodtak a várban. Távozásuk után jött a király, felült lovára, és Kristóf herceggel kilovagolt a zsidók után a várból. Mindnyájan Székesfehérvár felé tartottak a koronázásra. A zsidók egy másik úton haladtak“ (Borsa Béla: Id. dolg. 21—22.). Westenrieder ezen a helyen két ízben névszerint felemlíti az egyik résztvevőt, Menndl Jud-ot (róla Munkácsi Ernő, Libanon. V. 1940. 1—3., VI. 1941. 82—83.); az ő szövegében Mendel (a zsidó prefektus) mondott beszédet a kútnál (121—122.).

A királyi pár fogadtatásán újból szerep jut a zsidóknak: „Egy processióról majdnem megfeledkeztem, a zsidókéről, akik lovon és gyalogszerrel indultak Buda városából a királyné elé

Elöl harmincketten lovagoltak ezüst kincsekkel ékesített, barna, puha öltözékben, ahogy fönt leírtam, amidőn a koronázásra vonultak. Most egy drága zászlót vittek magukkal. Ezen arany betűkkel állott héberül: „Schina israhel“, azaz „Halljátok izrael fiai“. A zászló mellett egy pajzsra Dávid címere, három arany csillag és arany dicsfényel körülvett zsidókalap volt látható. A zászló után kettesével haladtak a fiatalok és öregek mintegy másfélszázan. Fejüket selyem- és bársony-csuklya fedte, és fennhangon énekeltek egy éneket, amelyet én nem értettem, de másoktól úgy hallottam, héber ének volt.

Egy mennyezet alatt egy öreg zsidó bearanyozott fémlémezzel díszített, begöngyölt tokot vitt; mellette két zsidó lépkedett. Velük szembe jött a király és a királynő. Amikor a mennyezethez értek, a zsidók kinyitották a tokot, és azt akarták, hogy a királynő csókolja azt meg. De a királynő nem volt hajlandó.“ (25.)

Ebből a leírásból kitűnik, hogy Hanns Seybolt nagyon keveset tudott a zsidó szertartásokról. A zászlón „semá jisráél“ „halljad Izrael“ állott (Grünvald Fülöp: Id. dolg. 10. lapján tévesen: „Sómer Jisrael“, „Izrael öre“). Valószínűleg a zászlón volt látható a pajzs ábrája, rajta címerül — Borsa Béla szabad fordítása szerint — „Dávid címere“.

Westenrieder szövegében: „ain truttenfuess“ = ein Drudenfuss = egy boszorkányláb (128.); Bongars jelentésében: „pes bubonis, quinque aculeis“ = ötkörmű bagolyláb. A két szemtanu tehát a Mágén Dávidot nem hexagrammának, hanem — a nemzsidó körökben inkább használatos — pentagrammának látta, ezt hívták a középkorban Drudenfussnak, pes bubonisnak (Vajda Béla, MZsSz. XVII. 1900. 320—321.). A zsidókalap itt a főpapi süveget jelentheti. A zsidók fején a selyem- és bársony-csuklya bizonyára a tállit; a mennyezet (Westenriedernél: „Hymel“) a huppa. A „begöngyölt tok“ a tórát jelenti, amelyen aranyozott mellvért volt.

Természetesen a zsidók nászajándéka sem maradhatott el: „majd a zsidók, akik két kenyeret, egy barna, struccollas kalapot, két nagy, élő szarvast, két özet, nyolc pávát, drága, nagy kendőket ajándékoztak“. (31.) Westenrieder szövege itt is többet mond: „und was man vor essen geschenckt hat, Habe ich nicht beschriben.“ (139.)

Erdemes volna az Orsz. Magyar Zsidó Múzeum részére fotókópiát készíttetni a müncheni kézirat e zsidó vonatkozású lapjairól a dicső mult beszédes bizonyítójául.

Reichental Ferenc: Meir Berlin

MEZEY BÉLA:

A CSERBENHAGYOTT MENYASSZONY

A kései ős ráeresztette ködfátyolát az ikvamenti falvakra. A Proplice hegye azt a sok napsugarat, amit nyár idején magába szívott, most piszkos, nyirkos, szürke ködben hálálja vissza a felhők mögé elbújt láthatatlan napnak. Vigasztalan eső permetezik már hetek óta, szegény fuvarosok ki se tudnak moccanni a házból; szekér, ökör, ló elakad a feneketlen sárban, még a ryszkovi utcán is alig látni teremtett lelket. Ámbár hiszen jobb volna, ha az a pár ember, aki kimerészkedik az utcára, teszem a doktor, meg a patikába szaladó nagykendős leányok meg főképen Reb Zise chevra sámesz otthon ülnének.

Főleg Reb Zise ténykedése ellen volna az Uristenhez sok panasz. Mióta beköszöntött az őszi időjárás, — féltünk is tőle eleget, mert erre az évre szökőévet hirdetett a „lüach“, — bűneink sokasága miatt Reb Zise munkája, bizony, nagyon megszorodott. Mindjárt Ros-Chodes Chesván után kezdődtek a járványok. Az Uristen fegyházából kiszabadult két gonosztevő: a kanyaró meg a difteritisz és nekirontottak az ártatlan, drága kis ryszkovi gyermekeknek. Azóta Reb Zise mindennap viszi a kicsi koporsókat ki a temetőbe. Az anyák szívükre szorítják kezeiket, mikor az ablakból remegve látják Reb Ziset hóna alatt a kicsi ládikóval végigbaktatni a nagy latyakon és meghajlott alakja eltűnik a faluvégen. Van olyan nap is, amikor — ne nektek legyen mondva — háromszor, sőt négyszer is végigmegy a falun Reb Zise, apró koporsót cipelve hóna alatt.

Hiába van minden hétfőn és csütörtökön böjt, hiába szaladnak össze este-reggel a jámborak „thilemet“ mondani; mintha az a sűrű köd, amely megfeküdte az Ikva szűk völgyét, elzárta volna az utat az imák elől. Ügylátszik, nem használ itt már az ima sem. Reb Zise nap-nap után rendre hordja ki a kis ládikókat és amikor kiér velük túl a libalegelőn a kis temetőbe, mindegyik ládikó számára megássa a sírt és kérges kezével nagy ákom-bákommal ráírja a fejszára az eltemetett kicsinyke lélek nevét és aztán beszúrja a fejfát a sáros földbe. Szinte már körül sem mer nézni, hiszen napról-napra szaporodnak a kis fejfák abban a parcellában, amelyik előtt nagy egetvádoló betűkkel van egy márványra kivésve:

„Po nitmoün jaunké sodájim selau chotü ügmülé cholov se lau posü“ „Itt pihennek a keblek kisededjei, akik még nem vétkeztek, és az anyatej féltettjei, kik soha nem bűnöztek“.

Reb Zise fázékonyan összegörnyeszi magát, hátra sem nézve hagyja maga mögött a temetőt és siet, siet be a faluba az új koporsócska után.

De mi lehet a nagy bűn, amiért ily kegyetlenül ver az Úr keze? Mit követett el a ryszkovi zsidóság? Mily cselekedete váltott ki ekkora haragot az Úr előtt?

Honnan lehet azt tudni?...

Márpedig meg kell tudni... Minden perc késő, minden pillanat egy ártatlan apróság életét jelentheti. Immár Kiszlév hó elején vagyunk és — ráchmone liclon — a járvány nem hogy szűnne, hanem még csak fokozódik. Három hét múlva Chanuka ünnepe lesz és az Uristen két gonosztevője még mindig tombol Ryszkovban. Az anyák már kimerültek az ápolástól, hetek óta egy szikrát nem aludtak, némelyik — mint teszem Reb Ajzer Elimájlech kocsmáros felesége — a kimerültségtől tegnapelőtt el is ájult, úgy kellett fellocsolni. Még jó, hogy a nagy kiabálásra és visításra átszaladt az özvegy szajfernének leánya, Frádl, és lefektette, ágyba dugta a kimerült anyát. Igazi szerencse Ryszkovra ez a Frádl, mert mióta a járvány tart, hol itt, hol ott segít a lezüllött háztartásokat rendbe tartani, a megriadt, remegő anyákon segíteni és ápolni a betegséggel vívódó gyermekeket. Csupa szív ez a Frádl, akárhová is hívják, szívesen megy, mert eltekintve a nagy *micvetől*, a hálás szülők meg is szokták ajándékozni valamivel. Rá is fér szegényre egy kis ruhaféle vagy fehérnemű, mert Reb

Majse Jaszeif hiába volt több mint harminc esztendeig Ryszkovban „szajfer“, földi javakat nem igen hagyott az özvegyre, meg Frádlra.

Ugy volt, hogy ezelőtt öt évvel — két évvel az apja halála után — férjhezmegy Frádl. Ajánlkozott egy jóra való fiatal ember, a progoricsevi Majse Beer, hogy elvénne Frádlt, de adjon vele a hitközség legalább háromszáz rubel hozományt. Akkoriban maga a nagy cádik vette a kezébe a dolgot és elindult házról-házra összegyűjteni a hozományt. A legnagyobb összeget, ötven rubelt, a dúsgazdag malmos Reb Áron Jidl jegyezte és már ki is volt tűzve az esküvő napja, amikor a búza ára váratlanul nagyon lement és Reb Áron Jidelt óriási veszteségek érték, mondhatni majdnem tönkrement. Mikor az ötven rubel kifizetésére került a sor, Reb Áron Jidl előállott a búzakracchal, a nagy veszteségekkel, így-úgy bocsásson meg a Rebbe ezerszer és ezerszer, de ő nem képes eleget tenni a jegyzésnek. Minthogy a pénz nem gyűlt össze, a völegényjelölt visszalépett és a szegény Frádl esküvője abbanaradt.

Persze, a gazdag malmos Reb Áron Jidel azóta már százszor is megbánta, hogy visszavonta azt az ötven rubelt. A felesége mindig olyan beteges, vézna asszonyka volt, rá két évre, hogy ez az eset történt, a szegény asszonyka felfázott és egy tüdőgyulladás végzett vele... Reb Áron Jidl azóta is özvegységben tölti napjait.

Az idén pedig? Ebben az évben is rájár a rúd Reb Áron Jidelre. Egyetlen kis leánykája, Chájele, már negyedik hete viaskodik a súlyos betegséggel, apró csillogó szemei sokszor percekre megüvegesednek, vékony átlátszó karjait már alig tudja felemelni. Reb Áron Jidel, a gazdag malmos otthagytott malmot, búzát, átvételt, mázsálást, mindent-mindent és kislánya ágyacskája mellett számlálja a lassú perceket. Jaj, Ribbajnaj sel Aljom! Csak a körmeit ne nézze! Csak a körmeit ne nézze, mert az biztos a halál jele. Megfogja a vékonyka kis lábszárakat, remegve, szívdobogva lesi, hogy nem-e hidegülnek, vajjon az élet szikrája pislog-e még a sovány, vézna kis testecskében?

Aztán mikor már nem bírja tovább, mikor már nem tudja tovább nézni a haldokláshoz közeledő gyermeket, hirtelen felkapja magát és szélben-sárban szalad a cádikhoz. Kvitlit küld be, a gyermek felgyógyulásáért könyörög. Leborul a cádik lába elé és nagy durva-paraszt testét rázza, remegteti a görcsös zokogás. A cádik tehetetlenül-fájón és szenvedésektől megtisztultan nézi a vergődő apát...

S aztán kigyúl agyában a fény. Ez itt a bűn. Ez az öt év előtti ötven rubel... Ez a Frádl-féle eset... Úgy legyen irgalmas a Fennvaló mindenkire itt Ryszkovban és oly gyorsan múljon el fejünk felől a „golesz“, mint ahogy biztos ez a bűn. A Frádl leányzó dolga... A cserbenhagyott menyasszony néma panasza az ég felé és a meg nem született kis kisedek irigysége a világrajöttek iránt... Persze, az ottmaradt angyalok irigykednek az erre a világra kerülő angyalokra és visszakívánják őket... Ha már ők nem jöhettek ide... mert nem adták férjhez a Frádl leányzót.

Még csak szemrehányás, duzzogás, vagy neheztelés sincs a hangjában, mikor szemébe néz a gazdag malmosnak:

— Reb Áron Jidel! Most aztán igazán férjhez kell adni Frádlt!!

A gazdag malmos nem tud szólni egy szót se, csak nagy bús fejével int beleegyezően. Kezeivel a rebbe kaftánján szorongatja. A cádik szintelenül folytatja tovább:

— Az egész hozományt, a háromszáz rubelt neked kell adnod...

Reb Áron Jidel most ezzel sem törődik... Jaj, csak Chájjele maradjon meg, csak a kislány legyen egyszer egészséges.

Ahogy a malmos eltávozik, a cádik nekilát az intézkedéseknek. Számolja a napokat. Egy-kettő-három-négy-öt... a jövő héten kedden meglehet az esküvő. Reb Áron Jidel

LOHR MÁRIA

„KRONFUSZ”

VEGYTISZTÍTÓ ÉS KELMEFESTŐ

GYÁR ÉS KÖZPONT:

VIII., Baross-utca 85. sz.

Telefon: 130-237, 144-302.

fogja adni a hozományt... Majd akad valami szegény, jóra-
való fiatalember, aki elveszi Frádl; igaz ugyan, hogy már
nem fiatal, de nagyon jólelkű és vallásos. A jövő héten
kedden meglesz — Isten segítségével — az esküvő. Itt nincs
mit késlekedni, nincs mit habozni. Dicsértessék az Örökké-
való, aki Reb Áron Jidel iderendelésével fényt gyújtott az
agyába.

Az esküvő természetesen a temetőben lesz. Azon a
helyen, ahol „a keblek kisdedjei és az anyatej féltettjei”
feküsznek holtan, örökre lezárt piciny ajkaikkal. Azzal,
hogy azon a szent helyen alkalmat adnak arra, hogy valaha
majd a Frádl öléből új élet fakadjon cserébe az elhalt kis-
dedekért, oly Istennek tetsző cselekedet, amely minden
bizonnyal meghozza majd az Úr kiengesztelődését.

Persze... még vőlegény is kellene. Reb Árje, a gábbe
máris szedje a lábait, fogadjon kocsit, menjen át először
Zolchievbe, Szmirnochovba, visszafeljővet Satanikovóba,
Progoricsevbe és Ikvanovba és hirdesse ki, hogy nagy micve
van kilátásban; szegény leányt kell férjhez adni. Mondjon
el Reb Árje mindent... Beszéljen a járványról, Isten ki
nem engesztelt haragjáról, kérjen nászajándékot és — ha-
csak lehet — hozományhozzájárulást.

Csupa erő és izgalom a nagy cádik. Az asszonyok
fogjanak azonnal hozzá a menyasszonyi ruha megvarásához.
A gyerekek készítsenek kis viaszgyertyákat. Egész Ryszkov
ott legyen kedden, mindjárt ebéd után a temetőben. A Beth-
Hámidrás asztalait és lócáit hordják ki az udvarra, mert
ott lesz a nászlakoma.

Három nap múlva érkezik vissza Reb Árje a kiszemelt
vőlegénnyel, a zolchievi Reb Sulem Burech-hel. Hát ami
azt illeti, egy kicsit fiatal lesz a menyasszonyhoz, egy kicsit
talán gyámoltalannak is látszik, de hát majd embert farag-
nak belőle itt Ryszkovban. A rebbe leülteti, egy félórán
keresztül vizsgáztatja: lám-lám, még tanulni is tud ez a Reb
Sulem Burech, a Frádl vőlegénye. Hiába, no, igaza van
a közmondásnak: várt leány várat nyer...

Szombattól keddig csupa lázas izgalom, csupa várakozás
és készülődés az egész Ryszkov. Hétfő reggel — bűneink
féktelensége miatt — még két kis ládikót visz ki Reb Zise
a temetőbe, de már mindenki érzi és tudja, hogy ezek az
utolsók... Holnap — ha Isten segít — már meg lesz a
nagy bűn engesztelve....

Kedden ebédután megindul a zarándoklás a temetőbe.
Nemcsak a ryszkoviak jöttek el, de szép számmal jöttek
érdeklődők és kíváncsiak Progoricsevől, sőt még Szmir-
nochovból is. Fejkendős asszonyok, strámlis férfiak, fiúk és
leányok, és mindenki hoz magával valami nászajándékot.
Az asszony majorságot, kockacukrot, lisztet, párnákat, evő-
eszközöket, kalácstakarót, a férfiak cipőt, *szforemokat*,
fehérneműt szorongatnak a kezeikben. Smelke, a félbolond
marselik, a „cidük hádin” kamrában rigmusokban kiáltja
ki, hogy ki mit hozott. Egy ilyen szent micvenél senki sem
akar szégyenben maradni.

Itt van már mindenki, még csak a rebbet, rebbecent
és a menyasszonyt várják. Reb Árje, a gábbe ellenzöt csinál
szemeiből és úgy lesi, hogy mikor fordul be a virággal és
pántlikával feldíszített kocsit...

Végre a cádik is megérkezett... Csak még Reb Áron
Jidel, a gazdag malmos hiányzik. Pedig a hozományt, a
háromszáz rubelt ő fogja hozni. A türelmetlenségnek és
izgalomnak hulláma ömlik végig a tömegben... Ribbajnaj
sel Ajlom, talán nem esett le megint a búza ára, mint öt
évvel ezelőtt? Nem... nem, ez lehetetlen.

A gazdag malmos, Reb Áron Jidel pedig otthon ül a
nagybeteg gyermek mellett. Szíve hangosan kalapál, a
gyermek lélekzetét figyel, érverését kémleli, szemei fényé-

nek törését vizsgálgatja. Mintha ezekben a percekben
készülne búcsút mondani a kis lélek a megkínzott testes-
kének... Csak halkán, vontatva, síránkozva tud beszélni,
homlokára kiült a veríték, szívdobogása ki-kihagy... Négy
évvel ezelőtt meghalt anyukáját akarja látni... Reb Áron
Jidel szíve, mint egy megbomlott óramű zakatol... percen-
ként megszorítja a szíve helyét, mintha vissza szeretné tar-
tani, nehogy kiugorjon a helyéből... Aztán nem bír tovább
kínlódni, feláll a beteg gyermek mellől... kezeit tördéli,
imát hadar...

Kinéz az ablakon, látja az esküvőremenőket. Főkötős
asszonyok tyúkot-kakast cipelnek, tarkacihájú párnákat
visznek kezükben nászajándéknak. Belényilalik, a mai nap
nagy kötelessége, a Frádl hozománya. Neki is el kell mennie
az esküvőre. Itthagya a beteg kisleánykát? Lehet, mikorára
visszajön, a gyerek — szegényke — már be is fejezi...

Hosszan, ellágyulóan nézi a nagy darab ember a vézna,
kis gyermeket. Aztán egy mély sóhajtás szakad ki belőle.
Nekilendül a ruhásszekrénynek, kiemeli ünneplő ruháját,
strámliját és rohan... rohan ki a házból. Végigszalad a
falú hosszú utcáján, neki a legnagyobb sárnak. Akik látják,
azt hiszik, hogy Reb Áron Jidel, a gazdag malmos — cholile
— megalondult.

Úzi, kergeti saját magát, ziháló mellel ér ki a teme-
tőbe. A „chüpe” már ki van feszítve, e pillanathoz hozzák
a vőlegényt. Reb Áron Jidel se nem hall, se nem lát, félre-
taszítja a nyápic, gyámoltalan kis vőlegényt, kikapja
kezeiből a karikagyűrűt és odaáll az esküvői mennyezet alá.
Egy pillanatig zsvaj, lárma, kiabálás van... senki sem
tudja, mi történt...

De mikor a rebbecen és az özvegy szajferné a felkoszo-
rúzott menyasszonyt hozzák, akkorára már ismét csend
van, a zsvaj elült, mert mindenki tudja, hogy ennek így
kellett történni, hogy a gazdag malmosnak, Reb Áron Jidel-
nek kellett feleségül venni Frádel, hogy a Mindenható
haragja eloszoljon Ryszkov felől.

A cádik, a jóságos Rebe Reb Májer felnéz az égre, nézi
az oszladozó ködöt; nézi a köd mögül halványan előpirosuló
őszi alkonyodást. Kihúzza tarka, kockás zsebkendőjét a
zsebéből és mintha por, vagy pilla került volna bele, a
szemeit törölgeti. Ajkai mintha imát mormolnának, hála-
adást azért, hogy a járványnak immár vége van, hogy Isten
fegyencei újra visszakerülnek hörtöneikbe... Több áldozat
már nem lesz... Még az az egy, aki a halál küszöbén van,
a gazdag malmosnak, Reb Áron Jidelnek kislánya is visszatér
majd az élet és egészség ösvényére...

S mikor este a nászlakománál hírül hozzák a nyug-
talankodó Reb Áron Jidelnek, hogy a gyerek tejet kért inni
és azt jóízűen elfogyasztotta és most üdítő álomba merült,
a cádik egy cseppet sem csodálkozik, igazán nincs a jóhír-
től meglepődve, mert ha senki sem, de a cádik tudja, hogy
Isten útjai ámbár kifürkészhetetlenek, ámbár sokszor
szeszélyesnek és kiismerhetetlennek látszanak, egy nagy-
szerű, egy csalhatatlan útmutatójuk van: az igaz emberi szív.

BENSŐSÉGES ÜNNEPÉLY színhelye volt Sevuosz-
ünnep másodnapján a Bikur Cholim Betegeket Gyámolító
Egyesület temploma. Ekkor avatták fel az új Tórát, ame-
lyet az egyesület lelkes tagja és barátja, *Kohn Dezső*
tekintélyes nagykereskedő adományozott édesatyja emléké-
nek megőrzéséül. Dr. *Stern Samu* rabbi nagyszámú és elő-
kelő közönség jelenlétében megható beszédben mondott kö-
szönetet az adományozónak, akinek nagylelkű megnyilatko-
zását követendő példaként állította hallgatósága elé. Az
ünnepély a jelenlevőkben bensőséges élmény hátrahagyásá-
val ért véget.

DR. B.-NÉ KRAUSZ HILDA
OKL. NYELVMESTER

MAGYAR-ZSIDÓ LEÁNYINTERNÁTUSA

ezelőtt ANGOL-MAGYAR LEÁNYNEVELŐ, XIV., HERMINA-
ÚT 3. (Városliget). Vidéki zsidó úrileányeknek fővárosi továbbtanulásuk
(középiskola vagy ipar) éve alatt egészséges otthon nyújtunk
TANULMÁNYI ELLENŐRZÉS * ZENE * NYELVEK * SPORT

Ú J K Ö N Y V E K

Dr. NEUMANN GYÖRGY: PESSZIMIZMUS A BIBLIA
VILÁGNÉZETÉBEN. (Dolgozatok a Kir. Magy. Pázmány
Péter Tudományegyetem Philosophiai Szemináriumából,
55. — Budapest, 1943.) A kiváló fiatal teológus bölcsész-
doktori értekezése mind terjedelemben — csaknem nyolc
ívnyi munka —, mind tartalomban kiemelkedik az átlagból.
Munkája sajátos egysége bibliatudománynak, vallástudo-
mánynak és vallásbölcseletnek. Hatalmas bibliográfia és ál-
landó sokfelé mutató utalás nagy tájékozottság bizonyítéka,
ifjú tudósok szimpatikus mohóságával halmozza az anya-
got. De a sokrétű, sokfelé ágazó mondanivalónak egységet
ad az a felismerés, hogy „a pesszimizmus elnevezés voltaképp
csak gyűjtőfogalom, amely alá egymástól igen különböző
szellemi jelenségek foglalhatók.“ Filozófiai állásfoglalást,
bizonyos életérzést, hitbeli és erkölcsi értékelést jelent kü-
lönöző árnyalatokban, sőt egy világnézetben belül is. „A
pesszimizmus valamely fajtája optimizmussal kombinálód-
hatik.“ A pesszimizmus tehát — bár a zsidóság uralkodó
irányzata optimista — átítatja bizonyos mértékig a zsidó
szellemet is. Az újabb görög szemlélet példájára szerzőnk
keresi a zsidóság „rejtett arcát“. „A lét bizonytalanságát, a
sors kiszámíthatatlanságát és irracionálisítását Izrael népe
igen mélyen átérezte. De hogy mégis szilárd lábbal áll-
hasson a létben, e kavargó és bizonytalan életóceán fölé
egy ideális posztulátumból született nagyszerű koncepciót
épített: a theodicea eszméjét.“ „A bibliai világnézet racio-
nalizmusáról és optimizmusáról... láttuk, hogy ez a racio-
nalisztikus optimizmus voltaképp csak felszín, amely alatt
hatalmas irracionális erők tombolnak.“ A zsidó világnézet
tehát nem felszínes optimizmus, hanem kísérlet a lét

irracionálisításának értelmezésére, mintegy legyőzése egy
olyan eredendő életérzésnek, amely a lét tragikumát a maga
egészségében felfogja.

Szerzőnk megállapítja, a pesszimizmusnak milyen osz-
tályai színezték és gazdagították a bibliai világnézetet és
jámberságot, és abban summázza a bibliai pesszimizmusról
vallott felfogását, hogy az „megérdemli, hogy létezését ne
igyekezzünk — előítéletek miatt — elleplezni, hanem in-
kább a benne rejlő értékeket igyekezzünk minél jobban
felszínre hozni és a zsidó és egyetemes kultúra kincsei közé
emelni“.

Neumann Györgynek ez a szép igyekezete sikerrel járt
és műve a legjobb prognózissal biztat tudományos pályájá-
nak fejlődése iránt.

Benoschofsky Imre

A VÉSZI JÓZSEFNÉ-REGÉNYPÁLYÁZAT két díj-
nyertes munkája — *Monostory Ada* regénye: *Aranyhomokon
beduin* és *Gyenes Rózsa* regénye: *Üvegkalitka* — most ke-
rült könyvpiacra.

HEIMLER JENŐ ÚJ VERSEI: Vallomás a szóhoz.
(Megjelent az *Izraelita Magyar Irodalmi Társulat* pártfogá-
sával, Budapest, 1943. 44 o.) „Éjszakámon a Jordán vize
hív, átölel a víz csodás husa“. Ezt a képet, amely elárulja
írójának világnézetét, magatartását, érdeklődési körét és
költészetének irányát, *Heimler Jenő Nincs szerelem* című
verséből idézem, amely érezteti az olvasóval, hogy új köl-
tővel, zsidó költővel ismerkedett meg, akinek van mondani-
valója, kifejező tehetsége és az a ritka adottsága, hogy ver-
sei közé egyéni hangulatot tud varázsolni. Érdemes vele
megismerkedni.

Gervai Sándor

Pályázati felhívás

Pályázatot hirdetünk olyan magyar vagy külföldi zsidó
író, tudós, művész vagy közéleti férfiú életrajzának meg-
írására, akinek pályafutása alkalmas arra, hogy a zsidó ifjú-
ság körében ideál legyen, a zsidó közösségi élet megszereté-
sére és annak áldozatos szolgálására példát mutasson. A
mű terjedelme legfeljebb 120 gépelt oldal lehet. Kitűzünk
első és másodosztályú pályadíjakat; és pedig első osztályú
pályadíjból két 400 pengőst; ezzel a pályadíjjal az első
kiadásra a munka szerzői joga is átszáll a hitközségre;
másodosztályú pályadíjakból két 250 pengőst hirdetünk:
és ennél is a hitközség megszerzi magának a szerzői
jogot; ha azonban egy évig nem adná ki a munkát,
a szerzői jog visszaszáll a szerzőre. A pályázat jelígs és
határideje: 1943 szeptember 30. A pályaműveket a
Pesti Izr. Hitközség kulturális társadalmi ügyosztályá-
nál (VII., Síp-utca 12, III. em. 41) kell beadni.

Budapest, 1943 július 1.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG ELŐLJÁRÓSÁGA.

MEGJELENT!

VEGYE MEG!

SÓS ENDRE A NAGYVÁRADI ZSIDÓK ÚTJA című könyve

A tartalomból: MIKOR KERÜLTEK A ZSIDÓK
NAGYVÁRADRA? — A ZSIDÓK ÉS A SZABAD-
SÁGHARC — I. FERENC JÓZSEF ÉS A ZSIDÓK —
BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF ÉS TISZA KÁLMÁN, MINT
A CHEVRA DÍSZTAGJAI — GRÓSZ EMIL, MUN-
KÁCSI BERNÁT, KECSKEMÉTI LIPÓT, HEGEDÜS
NÁNDOR ÉS MÁSOK PORTRÉI — ADY ZSIDÓ-
SZEMLÉLETE, stb., stb. Ára: P. 5.40

Megrendelhető a mű kiadóhivatalában: II., MARGIT-
KÖRÚT 48, III. 21., továbbá a MULT ÉS JÖVŐ-nél.

VALAMENNYI ITT ISMERTETETT
ÉS MEGEMLÍTETT
KÖNYV KAPHATÓ

GONDOS SÁNDOR

modern zsidó könyvesboltjában.
BUDAPEST, VI. KERÜLET,
ANDRÁSSY-ÚT 53. T.: 425-828.

KRÓNKA ÉS SZEMLE

TISZTELT ELŐFIZETŐINKHEZ!

Mult és mostani számunkhoz csekket mellékelünk azon t. Előfizetőink részére, akiknek előfizetése lejárt s kérjük, hogy annak felhasználásával az előfizetési díjat azonnal beküldeni szíveskedjenek, nehogy lapunk küldésében fennakadás álljon elő. A KIADÓHIVATAL

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG KÖZGYŰLÉSE. Június 3-án tartotta meg a Pesti Izr. Hitközség a mai súlyos időkben rendes közgyűlését. Dr. Boda Ernő elnökhelyettes megemlékezett a magyar zsidóság halottairól, üdvözölte az új körzeti elnököket és a képviselőtestület új tagjait, majd Stern Samu elnök tartotta meg nagyvonalú beszédét. Újból és újból az időmegkövetelte áldozatok meghozatalára buzdította a zsidó társadalmat, beszélt az adóbehajtás új módjáról, mely egyszerűbb, gyorsabb és hatékonyabb lesz az eddiginél is, majd a szerény, feltűnést kerülő magatartásra hívta fel a zsidó társadalom figyelmét, hogy véletlenül se provokáljunk semmiféle balmegítélést vagy bántó beállítást magunk ellen. Stern Samu nagy beszéde után Büchler Bertalan pénzügyi előljáró tartotta meg hatalmas expozéját a hitközség ideai költségvetéséről. Dr. Munkácsi Ernő főtitkár előterjesztései után Marton Ede, dr. Róth Jenő, Fábian Béla és dr. Kahan Niszan szólaltak fel hatásosan. A közgyűlés a költségvetést egyhangúan elfogadta.

DR. BORSODI JÓZSEF FŐRABBI HALÁLA. Nagy veszteség érte a magyar rabbikart és felekezeti életet dr. Borsodi József kecskeméti főrabbi, a jeles szónok és tudós hatvanöt éves korában bekövetkezett halálával. Dr. Borsodi József 1878-ban született Sajószentpéteren, 1904-ben avatták doktornak, 1906-ban pedig az Országos Rabbiképző Intézetben rabbivá. Komoly tudományos munkásságot fejtett ki. Tudományos dolgozatai a Magyar Nyelvőrben, a Magyar Izraelben és más tudományos folyóiratokban jelentek meg. Jeles szónok volt dr. Borsodi József, akinek halálát nemcsak hitközsége, melynek huszonegy éven át volt lelki vezetője, hanem az egész felekezet megilletődéssel gyászolja. Dr. Borsodi Józsefet június 7-én temették Kecskeméten. A temetésen dr. Groszmann Zsigmond, az Országos Rabbi Egyesület elnöke, Vajda Lajos hitközségi elnök, az Orsz. Izr. Iroda és a VI. községkerület nevében dr. Boschán Samu, a XXII. községkerület és a szegedi hitközség nevében dr. Frenkel Jenő rabbi, a volt tanítványok nevében pedig Feldmann József búcsúztatták a felekezet nagy halottját.

BALÁZS MIKSA HALÁLA. Balázs Miksa, tehetséges, fiatal zsidó költő Budapesten huszonnégy éves korában váratlanul elhunyt. Balázs Miksa Debrecenben született 1919-ben, középiskolai tanulmányait a debreceni zsidó gimnáziumban végezte kitünően, majd a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészeti fakultásán latin-magyar szakos tanárnak készült. Költeményei már alsós gimnázista korában megjelentek a Reményben, majd önálló füzetekben is, később a Mult és Jövőben és a debreceni ujságokban. Három országos verspályázaton első díjat nyert. A latin nyelvet mesterien kezelte és latinra fordított Berzsenyi- és Petőfi-versei a Juventushban láttak napvilágot. Legidősebb unokája volt néhai Szabolcsi Miksának, kitől az írás művészetét örökölte. Első budapesti előadásait a Budai Izr. Ifjú-

sági Csoportban tartotta és itt élte meg rövid élete első meglepetéseit. Korai halála összetépte a szép reményeket, melyeket a zsidó társadalom Balázs Miksa tehetségéhez fűzött. Temetése június 18-án folyt le a rákoskeresztúri temetőben. Dr. Hevesi Ferenc rabbi búcsúztatta melegen és szépen. A koporsót sok, sok virág borította. Gyászolják szülei: Balázs Miksa és neje, Szabolcsi Ella, akik az oly korán elhunyt, ifjú, zsidó tehetségben egyetlen gyermeküket veszítették el. Lapunk más helyén Balázs Miksának egyik utolsó szép hangulatos versét mutatjuk be, melyben az ifjú költő mint ha megérezte volna a reá leselkedő, korai végzetet.

Június 18-án temették a rákoskeresztúri temetőben dr. Csillag Károlyt, a szabadkai Bácskai Hirlap megalapítóját, nyolcvankétéves korában. Az egyházi szertartás után Spitzer Zoltán ny. pénzügyminiszteri titkár búcsúzott el meleg hangon az elhunyttól. Megemlékezett dr. Csillag Károly jelentékeny szerepét Szabadka és Bácska közeletében, méltatta publicisztikai munkásságát és töretlen magyarságát. Felémelte, hogy Morris Rosenfeld lírájának legszebb darabjait két szép kötetben magyarra fordította és kiemelte az elhunyt nagy jótékonyosságát. Sok régi bácskai barátja kísértte el utolsó útjára dr. Csillag Károlyt, a békebeli ujságírás nagy veteránját.

Löwy Manó, az aszódi izr. hitközség elnöke hetvennyolc éves korában elhunyt. Tizenöt év óta volt az aszódi hitközség elnöke. Országos zsidó ügyekben is tevékeny részt vett. Temetésén, mely június 22-én volt, dr. Berg József főrabbi, dr. Glück Adolf alelnök és dr. Lisser László rabbi méltatták az elhunyt érdemeit. Lakos András, a jeles zsidó költő, édesatyját gyászolja az elhunytban.

Nyolcvannégy éves korában halt meg Krámer Miksáné, a Pesti Chevra Kadisa mult évben elhunyt elnökének özvegye. Igazi jó lélek volt, férje filantróp munkájának jó szelleme. Dr. Hevesi Ferenc rabbi meghatott szavakkal búcsúztatta a nagyasszonyt.

Deutsch Iván, a Hubertus Kötött és Szövöttárugyár Rt. igazgatója megadással túrt hosszú szenvedés után június 13-án Békéscsabán elhunyt. Temetése június 15-én Békéscsabán óriási részvét mellett ment végbe.

Fülöp Jenő, a Rapid szállítási vállalat tulajdonosa, május 11-én, 48 éves korában, Budapesten elhunyt. Gyászolják: szomorú neje, leánykái: Ági és Vera; testvérei: Fülöp Béla fogtechnikus, Léva, Halász Tiborné, sógora, sógornője és családjai.

Fájdalomtól lesujtva tudatjuk, hogy forrón szeretett nagynénénk,

özv. Krámer Miksáné
szül. LÁNG JENNY

mindnyájunk Jenny nénije, a Pesti Chevra Kadisa elhalt elnökének özvegye, hosszas szenvedés után elhunyt.

Özv. dr. Faragó Zsigmondné és Reisz Jenőné unokahugai, özv. Láng Gyuláné sógornője és az egész Krámer-család.

Június 22-én helyeztük örök nyugalomra férje mellé.

SÍRKÖVEK

PFEIFER és HESZKY kőfaragómesterek sírkőraktára
Budapest, VII., Károly király-út 3/c. Dob-utca sarok.
Telefon: 226—082. Rendkívüli olcsó árak!

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vadász-u. 11.

Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Bánó Lehel igazgató.

Engedélyezve: 20700/1938. XII. M. E. sz. alatt.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Boros József

síremlékek

NAGY RAKTÁRA. KIZÁRÓLAG: BUDAPEST, VII., DOB-UTCA 2. (Károly-körúti sarokház.) Telefonszám: 227—096. Modern fedőlapos, virágvázás síremlékek. Olcsó árak.

AZ AHÁVÁSZ REIM KÖZGYŰLÉSE. Az *Ahávász Reim* Országos Felebaráti Szeretet Egylet június 7-én tartotta évi rendes közgyűlését dr. *Rosenak* Miksa elnök m. kir. egészségügyi főtanácsos vezetése mellett. Az ülésen a felekezeti élet számos kitűnősége jelent meg. A szokásos üdvözlések után az elnök a felekezeti élet és az egyesület halottait parentálta el. Üdvözölte a megjelent új tagokat és beavatta őket az egyesület jótékonyági tevékenységének körébe. *Hübsch* Alfréd titkár az egyesület évi jelentését, zárszámadását, költségvetési előirányzatát terjesztette elő, amelyet a közgyűlés egyhangúlag elfogadott. Dr. *Landesmann* István előljáró tiszteletbeli taggá, számvizsgálókká *Gergely* F. Ferenc, *Meisels* Lajos és dr. *Sinnreich* Pál választották meg. Majd *Reichenberg* Jakab választási biz. elnök jelentése alapján dr. *Rosenak* Miksa, aki világi elnöki tisztségéről önként lemondott, miután minden idejét a vallásoktatás fontos munkájának kívánja szentelni, *díszelnökké*, *Vajna* József gyógyszerész, a hitközség előljáráhelyettese, templomelőljáró *világi elnökké*, *Hübsch* Alfréd főtitkárrá, a tisztikar új tagjaiul alelnöknek dr. *Erdély* Ernő Győr, előljárónak *Weinstock* Samu Nyíregyháza, ügyésznek dr. *Schäfer* Zsigmond, valamint a választmány és a bizottságok tagjai választották meg. Dr. *Rosenak* Miksa megköszönte díszelnökké történt megválasztását és beiktatta az új elnököt tisztségébe. *Vajna* József elnöki székfoglalójában az egyesület célkitűzéseinek beható istápolására tett fogadalmat és építő munkát helyezett kilátásba. Dr. *Fischer* Benjámin rabbi egyh. elnök az új elnököt, mint kiváló elődök méltó utódját aposztrofálta. *Molnár* Gyula előljáró,

Halász Dénes, *Guttman* Mór, dr. *Erdély* Ernő és *Fahn* Fülöp üdvözlő szavai után a mindvégig emelkedett színvonalú ünnepélyes közgyűlés véget ért.

A „DR. HEVESI SIMON” BIBLIATANULMÁNYI VERSENY ez év május havában különösen sikeresen zajlott le. A résztvevő felső középiskolás fiúk és leányok nagy tudásról, az eredeti héber bibliai szövegben való nagy jártaságról tettek tanubizonyságot. Az eredményki hirdetésen, mely június 6-án volt, *Stern* Samu elnök is megjelent. Dr. *Rosenak* Miksa vallásoktatási előljáró a bibliatanulmányi verseny jelentőségét méltatta, majd a nyertesek nevében *Fodor* György és cserkúti *Engel* Klára beszéltek. Végül dr. *Kohn* Zoltán tanfelügyelő néhány meleg szó kíséretében kiosztotta a tanulmányi verseny jutalmait. Pénz-, illetve oklevél- és könyvjutalomban részesültek: *Erényi* Róbert, *Székelly* Ottó, *Györki* Kató, *Solt* Jenő, *Révész* Ágnes, *Roth* Vera, *Fodor* György, *Kohn* Norbert, *Schey* Anna, cs. *Engel* Klára, *Berkovics* Thea, *Almási* Kató, *Radó* Éva, *Szilágyi* János, *Fried* Dezső, *Rosenberg* Judit, *Nádor* Zsuzsa, *Pollacsek* Edit, *Grün* Judit, *Szabó* Zsuzsa, *Vilcsek* Andor, *Korn* György, *Bodó* László, *Rényi* Ágnes, *Deutsch* Rózsa, *Gábor* Ágnes, *Dán* Zoltán, *Kohn* Gábor, *Weiner* Iván, *Kemény* Klára, *Singer* Vilmos és *Vágó* Ferenc.

ZENEISKOLA. A vallás- és közoktatásügyi minisztérium engedélyt adott a Pesti Izr. Hitközségnek *hitközségi zeneiskola* megnyitására.

A JAVNE KÖNYVEK új sorozata a zsidó szellemi élet eseménye

VÁSÁROLJA!

OLVASSA!

TERJESSZE!

Buk Miklós: A KÉTEZERÉVES UT	1943. július	havi kötet	kb.	P 5.60
Achad Haam: VÁLASZUTON	1943. augusztus	„ „	„	P 4.80
Benari: KVUCA ÉS KIBBUC	1943. szeptember	„ „	„	P 4.80
TRUMPELDOR NAPLÓJA ÉS LEVELEI	1943. október	„ „	„	P 4.80
AZ ŐRÖK VISSZHANG (Vallomások Izrael országáról)	1943. november	„ „	„	P 4.80
A VILÁGIRODALOM ZSIDÓ TÁRGYU VERSEI	1943. december	„ „	„	P 4.80
MODERN HÉBER ELBESZÉLŐK ANTOLÓGIÁJA	1944. január	„ „	„	P 4.80

Az előző sorozatból kapható kötetek:

Roth Emil: AZ ŐRKÖDÉS ÉJSZAKÁJA	
II. kiadás	P 5.60
Buber: SZÁZ CHÁSZID TÖRTÉNET	P 4.50
Klausner: A MODERN HÉBER IRODALOM TÖRTÉNETE	P 5.80
HÉBER KÖLTŐK ANTOLÓGIÁJA	
(Kardos László műfordításai)	P 4.80
C. Roth: ZSIDÓ KÖZÉPKOR	P 4.80

Minden kötet ízléses kötésben. * Megrendelhető minden könyvkereskedésben és a kiadónál: **MAGYAR ZSIDÓK PRO PALESZTINA SZÖVETSÉGE**, Budapest, VII., Király-utca 93, I. em. 15.

RAKTÁRON LEVŐ
SÍREMLÉKEK

MÉLYEN LESZÁLLÍTOTT ÁRON
LŐWY J. UTÓDA • BUDÁN
II., FŐ-UTCA 79 (Pálffy-tér mellett) Telefon: 35-15-81

**PARÓKÁT
KÉSZÍT**

la hullámosított hajból

TARTÓS-HULLÁM
MANIKÜR
HAJFESTÉS
OLCSÓ ÁRAK!

HEISZ JENŐNÉ

NŐI FODRÁSZ ÉS
PARÓKAKÉSZÍTŐ

**VI., Vasvári
Pál-utca 4**

E L E G Á N S

*Csecsemő-
kelengyék*

SZÉKELY JENŐ
Petőfi Sándor-utca 9

**Takarékos
családok
olcsón és jól
vásárolhatnak**

Klein Antal

DIVATHÁZÁBAN, BUDA-
PEST, VII., KIRÁLY-U. 49.
Selymek, szövetek, vászon-
árak. Kelengyék, kötöttárak
és NŐI KONFEKCIÓ.

F Ü R T H

*lakástakarító- és
féregirtó vállalat*

BUDAPEST, V. KERÜLET,
CSÁKY-UTCA 7, II. EM.
Tel.: 124-455. Lelkiismeretes
munka. Príma referenciák.

ÜVEGTETŐCSERÉP

ÉS ETERNIT

SZABVÁNYMÉRETŰ DRÓTBETÉTES ÜVEG

ifj. Weiss Gyula

BUDAPEST, V. KERÜLET, VADÁSZ-UTCA 29. SZ.

ÜVEGHÁZ

T E L E F O N S Z Á M: 110-114*

Szenzációs árat fizetek

használt férfi-, női ruhákért,
fehérneműért, zongorát, pianinót,
szőnyeget, ékszeret, ezüstöt veszek.
Hívásra jövök. Vidékről is.
Telefonszám: 427-122.
VII., Erzsébet-körút 32. szám.

GERSTL G.
udvarban

DR. FRENKEL BERNÁT VALLÁSTANÁR

ZSIDÓ NEVELŐINTÉZETE

INTERNÁTUS FIUKNAK ÉS LEÁNYOKNAK, a zsidó gimnáziumok és ipari középiskolák
közvetlen közelében, a városligeti villanegyedben, XIV. kerület, Szabó József-utca 14. szám.
KORREPETÁLÓ TANFOLYAM. * NYÁRI FOGLALKOZTATÁS.